

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

HERMANN RÓBERT

KOSSUTH LAJOS, AZ ORSZÁGOS HONVÉDELMI BIZOTTMÁNY ÉS A KORMÁNYZÓELNÖKI IRODA KIADATLAN IRATAI 1849-BŐL

Kossuth Lajos és az Országos Honvédelmi Bizottmány kiadatlan 1848-as iratait publikáló előző forrásközleményünkben (Hadtörténelmi Közlemények, 1989/2. szám) már szóltunk arról, hogy a „Kossuth Lajos összes munkái” című sorozat harmincegynéhány évvel ezelőtt megjelent 1848—49-es kötetei több szempontból sem teljeseek. Nem teljeseek, mert az idő szorításában jó néhány, kis sikerrel és eredménnyel kecsegtető levéltári egység átnézésére nem került sor; s nem teljeseek azért sem, mert az elmúlt három és fél évtizedben számos, köztük nem egy fontos, Kossuth-irat került haza gyűjteményeinkbe.

E kötetekből azonban kimaradtak a már korábban publikált, de a bibliográfiákban nem szereplő Kossuth-iratok is. Érvényes ez az egyes megyék 1848—49-es történetét feldolgozó, jórészt múlt század végi monográfiákra, de igaz egyes folyóirat- és újságpublikációkra is.

Jelen forrásközlésünkben 42 olyan, Kossuthtól, illetve az Országos Honvédelmi Bizottmánytól, vagy a kormányzóelnöki irodától származó iratot közlünk, amely vagy tartama, vagy a benne érintett személy miatt lényeges, vagy érdekes lehet. A közölt iratok közül 24 Kossuth saját kezű tisztázata, vagy hátirata. E saját kezű levelek közül ki kell emelnünk a Gaál Miklós ezredeshez (később tábornokhoz) írott leveleket (1., 2/a, 4., 7/a, 8. irat), a Klapka Györgyhöz írott leveleket (9., 16., 25., 28., 32. irat) és a Guyon Richárd számára kiállított bizonyítványt, illetve a neki szóló levelet (19. és 29. irat). A Gaál Miklóshoz írott levelek Kossuth 1849 januári tevékenységével, katonai elképzeléseivel kapcsolatban nyújtanak értékes adatokat. Ezeket a leveleket még a múlt században publikálta a Vasárnapi Újságban a tábornok fia, Gaál Gyula. Eredetijük jelenleg lappang, hitelességükhöz azonban nem férhet kétség. Ezt igazolja tartalmuk, illetve az a tény, hogy a Gaál Gyula által publikált egyik levél szövege megegyezik a KLÖM XIV. kötetében a fogalmazvány alapján publikált szöveggel.¹ Tematikusan ide kapcsolódik az a Hadik Gusztávnak szóló utasítás is, amelyet először Oláh György közölt. (2/b. irat).

A saját kezű iratok másik csoportját Kossuth olyan rövid utasításai és hátiratai alkotják, amelyeket az 1849-es pénzügyminisztérium pénzügyi osztályának iratai között találtunk. Ezt a levéltári egységet a KLÖM összeállításakor figyelmen kívül hagyták, holott sok, fogalmazványában ismert iraton kívül több érdekes Kossuth-irat is található itt. Ilyen pl. az a rövid utasítás, amely Ivánka Imre ezredes kiszabadításának tervére vonatkozik. (7/b. irat.)

¹ Ez Kossuth 1849. január 3-án Szolnokról írott levele. L. *Kossuth Lajos összes munkái*. XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. (Szerk. *Barta István*) Bp., 1953. 25—26. o. (a továbbiakban: KLÖM XIV.)

Nagy valószínűséggel több százra tehető azoknak a Kossuth- és OHB-iratoknak a száma, amelyek a Hadügyminisztérium iratai között találhatóak. Gyűjteményünkben ezúttal csak egy, tévesen beosztott Kossuth-utasítást közlünk, amely Noszlopy Gáspár és Kmety György tevékenységére vonatkozik. (30. sz. irat).

Az iratok kiválasztásánál figyelmen kívül hagytuk azokat az iratokat, amelyek csupán valamilyen intézkedést nyugtáznak, illetve amelyek a KLÖM kötetekben megjelent, ugyanazon iktatószámot viselő irathoz s a hozzáfűzött magyarázathoz képest semmi újjal nem szolgálnak. Ugyanígy kimaradtak azok a pénzutasítások, amelyeket Kossuth nem sajátkezűleg írt.

Az iratokat jelenlegi helyesírással és központosítással, de az eredeti hangzásalak megőrzésével közöljük. Elhagytuk a megszólítást, az aláírást és a dátumot, ha ezek semmiféle információs értékkel nem bírnak, illetve ha a levélen nincs utóirat. Az irat jelzeténél, ha volt ilyen, megadtuk az eredeti iktatószámot is.

1.

Debrecen, 1849. január 7.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Gaál Miklós ezredesnek²

Tisztelt Ezredes úr!

Vetter tábornok³ a hadügyminisztériummal holnap jön ide, őtől tudom meg a dunai sereg e percbeni állását, — ezért Ezredes úr futárját tartóztatom, míg Vetterrel szólok holnap. Most csak azt a borzasztót tudom, hogy a dunai hadsereg kardcsapás nélkül adta fel Budapestet, vonult Pesten innenre.⁴ — Nagy dolog kardcsapás nélkül. — Nem akarok ítélni, míg Vetterrel nem szólok. — Aztán intézkedem.

Másrésről Bem derekasan viseli magát. Már bevette Naszódot és Besztercét. Küldöm jelentését.⁵

Most egyre kérem a haza nevében Ezredes urat. — Debrecenben vagyunk. Míg hadsereg van és kormány van, az ország nem veszett el; s azért Debrecent biztosítani kell. A biztosításnak egyik fő neme: Erdély asszekurált⁶ birtoka. Bem messze van. Puchnernek⁷ eszibe juthat gyors marssal Nagyváradon teremni, s a kormányt Debrecenből kizavarni.

De ha Ön azon mozgó kolonn-nal,⁸ melyet az erdélyi passzus biztosítására desztinált, a Maros völgyén benyomulhatna, s Bemnek Tordán álló seregrészeivel kombinatív Puchnert elzárhatná addig, míg Bem a székelyekkel egyesülve Szeben felé nyomulna, egyesült erővel Erdélyt biztosíthatnák. Kiszámíthatlan nyereség volna. Ezt azonban most még nem rendezem, mert nem esmerem állásukat, nem tudom,

² Gaál Miklós (1799—1854), nyugalmazott cs. kir. alezredes, ekkor az aradi ostromsereg (később V. hadtest) parancsnoka, 1849-ben honvédtábornok. A szabadságharc után várfogságra ítélik. Rabkórházban hal meg. Életrajzára l. *Böhm Jakab*: Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok emlékirata az 1848/49. évi magyar szabadságharcról. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 1985/1., 129—148. o.

³ Vetter Antal (1803—1882), cs. kir. alezredes, ekkor helyettes hadügyminiszter, 1849-ben honvéd altábornagy. Emigrál. — Vetter levelét a hadügyminisztérium érkezéséről l. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) H2. Kossuth Polizei Akten (továbbiakban: KPA) 579.

⁴ 1849. január 4-ről 5-re virradó éjjel. A dunai hadsereg a Görgei Artúr tábornok vezette feldunai hadtestet (később VII. hadtest), Perczel Mór tábornok hadtestét (később II. hadtest) és Répásy Mihály tábornok tartalékhadtestét jelenti.

⁵ 1849. január 2-án. Bem hadijelentését a magyar fordításban Kossuth Lajos kommentárjával közli a KLÖM XIV. 57—59. o.

⁶ Biztosított.

⁷ Puchner, Anton von, báró (1779—1852), cs. kir. altábornagy, erdélyi főhadparancsnok, az erdélyi osztrák hadtest parancsnoka.

⁸ Hadoszloppal.

minő hatással lesz a pesti katasztrófa a bács-bánáti seregre; de ha Ezredes úr hazafiúi indulata szerint ezt jónak találná, ne is tegyen kérdést, hanem cselekedjék.

Én köszönettel fogadom Ezredes úrnak gondolkozó tudományos lélekből eredett, s hazafiúi érzettől lelkesített tanácsait s pár nap alatt szerencsém leszen tábornoki ranggal oly tért kapcsolni össze, mely lelkes tehetségeinek megfelel.

A székely zászlóaljnak⁹ úgyis el kellett venni onnan menni; ha Ezredes úr azon tisztjeit, kikbe oka van nem bízni, elmozdítja, jó szolgálatot fognának honvágyó érzelmeik mellett az erdélyi útban tenni; de Hunyadnak természetesen csak úgy mehetnek, ha több erő menne együtt. — Magát küldeni arra veszélyes lehetne.

Szoros parancsot küldtem, hogy Szolnokról a nehéz ágyúk és töltésszekerek expedáltassanak Szeged—Aradra.

A legszívesebb tisztelettel

Eredeti sk. tisztázat. Jelenleg ismeretlen helyen. Közli: *Gaál Gyula*: Gyulai Gaál Miklós 1848/49-iki honvédtábornok. *Vasárnapi Újság*, ill. *Képes Folyóirat*, 1899. 459—460. o.

2.

Debrecen, 1849. január 9.

a) *Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása Gaál Miklós ezredesnek*

Bármilyen megnyugtató is Bem tábornok előhaladása Erdélyben a mostani körülmények közt, mégis attól lehet tartani, hogy a megvert ellenség visszavonulási vonalát át fogja helyezni a Maros mellé, hogy innen a temesvári helyőrséggel egyetemben Nagyvárad és Debrecen felé induljon. Ennél fogva Ezredes úrnak meghagyatik, hogy a hasznavehetőbb aradi csapatokat — néhány, a Bánságból elvont hadoszloppal szaporítva — két, 4—5 ezer emberből álló dandárban állítsa fel, s mint megfigyelő hadtestet a Nagyváraddal való összeköttetés fenntartására Zaránd megyében a Körös völgyében alkalmazza. Ezen hadtest feladata Nagyváradnak és a kormány mostani székhelyének fődözésén kívül még az ellenség oldalainak fenyegetése is legyen azon esetre, ha ezt Bem tábornok Erdélyből szorítaná.

Elindulása és a még szükséges erősítések felől haladéktalanul értesítse Ezredes úr a bánsági csapatost parancsnokát.

A Honvédelmi Bizottmány elnöke
Kossuth L.

Bem és Ön fedezzék Nagyváradot és Debrecent, s szerezzék vissza biztosan Erdélyt; amint ez megvan s ezáltal tisztai vonalunk biztosítása kiegészítve, akkor Ön velem közölt másik tervével leend megbízva. — Most méltóztassék jól megérteni: A bánsági hadsereg Damjanich¹⁰ alatt jó Aradhoz, — onnan a körülményekhez képest a tisztai vonalon Perczel—Répásyval egyesülendő. A bácsi hadsereg¹¹ Pétervárad után jó Szegedre, onnan hasonlóképpen a tisztai hadsereggel egyesülendő. Ön pedig ezúttal Nagyváradot, Debrecent fedezi, s Erdély meghódítását segíti. — Ez a legfontosabb feladat. Ha ez megvan, akkor megyünk előre, s háta mögé az ellenségnek majdan Ön menend, úgy, amint írja.¹²

Eredeti tisztázat, OHB-száma: 1849:132. A levél első fele német nyelvű, az utóirat Kossuth sk. magyar nyelvű írása. Jelenleg ismeretlen helyen. Közli *Gaál Gyula*: i. m., i. h., 460. o.

9 A 14. (1. székely) határőr gyalogezred 1. zászlóaljáról van szó, amely korábban a bácskai hadszíntéren szolgált.

10 *Damjanich János* (1804—1849), cs. kir. százados, ekkor a bánsági (a későbbi III. hadtest egy része) hadtest parancsnoka. Aradi vértanú. — *Damjanich* csapatait ugyanezen a napon ugyanezen iktatószám alatti rendeletben rendelte fel Kossuth a Délvidékről. (KLÖM XIV. 6. o. 1. jegyzet).

11 A későbbi III. hadtest másik fele. Ekkor még Esterházy Sándor, később Vécsey Károly tábornok parancsnoksága alatt. A bácsi hadtest által Szegeden hagyott kb. egy hadosztálynyi erőből jött létre a későbbi IV. hadtest.

12 Kossuth ezen a napon hasonló értelemben írt Bemnek és Beöthy Ödön erdélyi biztosnak, s további két rendeletet adott Gaál Miklósnak. KLÖM XIV. 69—71., 75—77. o.

b) *Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása Hadik Gusztáv ezredesnek*¹³

Ezredes úr!

Szedjen össze minden nemzetőr erőt, mely ezennel az egész vidékről rendelkezése alá bocsáttatik. Lelkesítse Szegedet, — az nem lehet, az gyalázat volna, — ha Szegednek 55 000 népe maga is nem volna képes magát megóvni.

Ismétlem tehát: Szegedet minden áron tartani kell. Szegednek kitakarításáról gondolni sem szabad.

Közli *Oláh György*: Békésvármegye 1848—1849. Gyula, 1892. II. k., 153. o. OHB-iktatószáma 1849:142.

3.

Debrecen, 1849. január 12.

*Nyári Pál honvédelmi bizottmányi tag*¹⁴ utasítása *Török Gábor kormánybiztosnak*¹⁵

A Honvédelmi Bizottmány által múlt hónap határozatánál fogva Szegeden fölállítatni rendelt katonai élelmi tár az azóta megváltozott s Ön előtt is tudva levő körülmények miatt még szükségesebbé vált. Kossuth Lajos elnök úr az én távollétemben felszólította Szeged város tanácsát, hogy ott legalább 10 000 gyalog és 3000 lovas katona számára kívántató élelmiszerek készen tartassanak.¹⁶ A nevezett város polgármestere¹⁷ folyó hó 7-ről költ levelében azt válaszolta, hogy az érintett mennyiség vállalkozók által minden pillanatban beszerezhető. Felkérem ennél fogva Önt, ki előbbi megbízása következtében különben is a környéken létező gabona összevásárlásával foglalkozik, hogy a célba vett élelmi tárnak nemcsak a fentebb érintett mennyiségére vonatkozólag, hanem lehetőleg annál szélesebb terjedelemben is minél előbbi fölállítását vegye foganatba; s engemet a helyben és e környéken található s rendelkezésünk alá vehető gabona és széna mennyiségéről azonnal sürgöny vagy futár által tudósítson.

Eredeti sk. tisztázat. OL H 112. Török Tábor kormánybiztos iratai. 3. d. No. 1295.

4.

Debrecen, 1849. január 15.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Gaál Miklós tábornoknak

Kollmann táborvezérkari ezredes úr¹⁸ arra kért, engedném meg, hogy Aradra lemenjen, minthogy ő az aradi várban két esztendeig volt, azt tökéletesen ismeri s meg van győződve, hogy Tábornok úrnak a vár bevételénél hasznosan kezére dolgozhatnak.

Ez szolgált alkalmul, hogy őt jelen soraimmal Tábornok úrnak bemutassam, s szolgálati készségének elfogadását ajánljam.

¹³ *Hadik Gusztáv* (1801—1873), kilépett cs. kir. alezredes, honvéd ezredes, ekkor a szegedi hadmegye, január végétől a Szegednél állomásozó hadosztály (a későbbi IV. hadtest magva) parancsnoka.

¹⁴ *Nyári Pál* (1806—1871), képviselő, az OHB helyettes elnöke. Várfogságot szenved.

¹⁵ *Török Gábor*, Arad megyei alispán, Arad város polgármestere, előbb délvidéki élelmezési biztos, majd Arad megye kormánybiztosa.

¹⁶ Kossuth december 23-án értesítette Egressy Gábor szegedi népfelkelési kormánybiztost, hogy szándékában áll Szegeden egy tartalék élelmezési raktárt felállítani; magát a rendeletet nem ismerjük. Január 4-én értesítette Szeged város közönségét arról, hogy a Nyári levelében említett létszámú sereg részére élelmiszert gyűjtsön. Kossuth egyébként már január 2-án tudósította ebbeli határozatáról Török Gábort. Az iratokat közli KLÖM XIII. (Szerk. *Barta István*, Bp., 1952.) 861—862. o., KLÖM XIV. 20—21. és 34—35. o.

¹⁷ *Vadász Manó*.

¹⁸ *Kollman József* (1808—1889), cs. kir. százados, ekkor a Vetter vezette honvéd vezérkarnál működik. Honvéd ezredes, emigrál.

Tábornok úr kimondhatatlan fontos szolgálatot tenne a hazának, ha Arad várát rögtön bevehetné. De rögtön kellene történni, mert félek, ha Bem nagyon szorítandja Puchnert és Gedeont,¹⁹ ez a Maros völgyére veti magát.

A bánati tábornok nem adhatom Tábornok úr vezénylete alá, mert az Damjanich tábornok parancsnoksága alá van rendelve, és a többi tisztai seregeinkkel koncentrációra desztinálva. Azonban éppen végett úgy vagyok instradálva, hogy Arad felé vegye útját. Írjon hát Tábornok úr Damjanichnak, és sürgesse, hogy siettesse útját — talán hogy Arad bevételénél erejével ő is hasznosan közredolgozhassék.

Arra, hogy Tábornok úr seregét a lehetőségig emelje és szaporítsa, nemcsak fel van hatalmazva, de ha ezt teszi, nagyon lekötelezi a hazát. Azonban ha ezen seregszaporítás azzal jár, hogy 200 000 frtot, mégpedig ezüstben és kis jegyekben, és fegyvert és ruhát és muníciót mind innen adjuk, sajnálattal kell mondanom, hogy ez lehetetlen. Az általköltözködés a munkában borzasztóan hátravetett. Mindezen rekvizitumok mikori kiszolgáltathatása végett csak egy hét múlva felelhetek. De akkor felelni fogok, s nem mulasztandom el ajánlatát használni.

Létszámának kimutatását kérem.

Szíves tisztelettel

Eredeti sk. tisztázat. Jelenleg ismeretlen helyen. Közli *Gaál Gyula*: i. m. 460. o.

5.

Debrecen, 1849. január 17.

a) *Kossuth Lajos, az OHB elnöke hátirata Asbóth Lajos alezredes²⁰
Bikkesy Alajos őrnagyhoz²¹ intézett jelentésén*

Jóllehet mindjárt, midőn az térparancsot átvettem, első teendőm volt a városkapitányt felhívni, hogy futárok számára mindég kocsik készen legyenek, — mégis Clair nadnagy,²² ki 1/2 7 órakor mint futár rendeltetett, eddig kocsit nem kapott, melyet legsürgősebben jelentem.

Debrecen, 17./1 849.

Asbóth al[ez]redes.

A város kapitánya amellet, hogy rögtön intézkedjék, holnap reggel a legszorosabb felelet terhe alatt Madarász László hv. bizottmányi tag úrnál²³ magát igazolja.

Sk. hátirat az eredeti tisztázaton. OL. H 95. Országos Rendőri és Postaosztály iratai. 1849. 1. kútfő 35. tétel.

b) *Kossuth Lajos, az OHB elnöke hátirata Patay István alezredes²⁴
kérvényén*

Tisztelt Elnök úr!

Múlt nyáron kezdett táborozásom alatt mostanig 2 legjobb lovam egészen haszonvehetetlenné vált, egy a Dunába fulladt, és így most ló hiányában szenvedek, holott az nekem, mint törztisztnak főképp megkívánható, — jelen körülményeim azonban a pénzszüke miatt, hacsak az álladalomtól kölcsön segítséget nem kapok, e dologban magamon nehezen segíthetek.

19 *Gedeon József* (1789—1859), cs. kir. altábornagy, hadosztályparancsnok az erdélyi osztrák hadtestben.

20 *Asbóth Lajos* (1803—1882), nyugállományú cs. kir. százados, ekkor a debreceni térparancsnokság vezetője, később honvédezredes, hadosztály-, majd hadtestparancsnok. Várfogságra ítélik, 1862-től osztrák rendőrkém.

21 *Bikkesy Alajos* (1823—1849), cs. kir. főhadnagy, ekkor Kossuth vezérkari irodájának vezetője. Honvédezredes, diplomáciai kiküldött.

22 *Clair Alajos* hadnagy.

23 *Madarász László* (1811—1909), az Egyenlőségi Társulat elnöke, képviselő, az OHB tagja, az Országos Rendőri- és Postaosztály vezetője. Emigrál.

24 *Patay István* (1808—1878), kilépett cs. kir. hadnagy, 1849-ben honvéd ezredes.

Kérem ezért tisztelt Elnök urat, méltóztassék részemre az álladalom pénztárából 1000 pengő fr. kölcsönt utalványozni, melynek lefizetésére havi fizetésemből 80 pftot minden hóban hátrahagyok.

Debrecen, január 17-én 1849.

Patay István alezredes

A pénzügyminisztérium a bentírt kérést teljesíteni utasítatik.

Egyszersmind értesítettik a pénzügyminisztérium, hogy Patay alezredes úr szíveskedik ezüstjét beváltani akarni, mivel pedig az apró bankjegyek kibocsátása végett ezüstre múlhatatlan szükségünk van, utasítatik a pénzügyminisztérium ezen ezüstöt minden esetre beváltani, s tegnapelőtti értekezésünk folytán pénzjegykibocsátás alapjául a bankbiztos ellenzárja mellett betározni.

Sk. hátírat az eredeti tisztázaton. OHB-iktatószáma: 1849:582. OL H 29. Pénzügyminisztérium. Pénztári osztály iratai (továbbiakban: PM PO) 1849:605.

6.

Debrecen, 1849. január 21.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke utalványa

A pénzügyminisztérium Mészáros Lázár hadügyminiszter úrnak a Dembiński osztálytábornok²⁵ számára tőle a kormány rendeletéből átvett lónak és lószerszámnak ára gyanánt nyolcszáz/nyolcszáz pftot ötforintos bankjegyekben fizessen ki.

Eredeti sk. tisztázat. OL PM PO 1849:1246.

7.

Debrecen, 1849. január 22.

a) Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Gaál Miklós tábornoknak

Szívből bosszankodom, hogy Hadik ezredes Szegedről fűhöz-fához folyamodik segítségért, mintha már kapuja előtt állna a tatár, pedig Szeged még jó távol van a veszélytől. Az a jó úr képes volna egy fél világot elrémíteni ok nélkül, haszontalanul.²⁶

Ne hagyja Tábornok úr magát az ilyenek által helyes nézeteiben megzavartatni. Hadd rezignáljon Esterházy²⁷ stb. Isten hírével. A nemzet nem vész el miatta, miután ily férfiai vannak, mint Tábornok úr. Csak végezzen Araddal, s aztán válasszon tért lelkes munkásságának a haza további megmentésében.

Bem tábornok ugyancsak emberségesen dolgozik. Január 18-kán Puchner főserégét tökéletesen szétverte, s 20-kán már Szebent is bevenni ígérte.²⁸ Görgői a bányavárosokat kiragadta az ellenség torkából. Perczel pedig előrenyomul. Nem akartam elmulasztani ezeket tábornok úrnak megírni; tudósítván, hogy Istennek hála semmi új baj nincs; s hogy Hadiknak megírtam, ne legyen olyan rémült s ne rémítgessen.

Isten áldja Tábornok urat. Éljen a haza!

a Honvédelmi Bizottmány elnöke
Kossuth Lajos

²⁵ Henryk Dembiński, gróf (1791—1864), az 1830—31-es lengyel szabadságharc tábornoka, egy ideig fővezére, 1849-ben honvéd altábornagy, februárban és augusztusban a főserég vezére, emigrál.

²⁶ Hadik Gusztáv amiatt aggódott, hogy a Délvidék kiürítése következtében az egyesült cs. kir. és szerb erők elfoglalják Szegedet. Kossuth e napon Szeged város közönségéhez is írt ez ügyben, közli KLÖM XIV. 169—197. o.

²⁷ Esterházy Sándor, gróf (1809—1867), cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok, a bácskai csapatok parancsnoka. Esterházy 1849. január 16-án Baján beadta lemondását, s jelentkezett a cs. kir. csapatoknál.

²⁸ Bem január 16—17-én Gálfalvánál és Szőkefalvánál valóban megverte Puchnert, de a január 21-i Nagyszében elleni támadása nem járt sikerrel.

Damjanich, reményilem, mikorra e levél odaérkezik, már vagy Aradnál vagy legalább közelében lesz.

Eredeti sk. tisztázat. Jelenleg ismeretlen helyen. Közli: *Gaál Gyula* i. m. 460—461. o.

b) Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása a pénzügyminisztériumnak

Ivánka ezredes²⁹ kiszabadításának megkísértésére a kézbesített adatok nyomán igénybe vétetik 8000—10 000 pft., de oly pénzben, ami külföldön érvényes, például ausztriai bankjegyekben.

Kérdés intéztetik a pénzügyminisztériumhoz, mikor lehetne ezt effektuálnunk, például 7 000 ftot bécsi bankjegyekben, 1 000 ftot nem magyar köriratú aranyokban — a nemzet becsülete kívánja, s Ivánka hűsége iránti kötelességünk.

Szíves tisztelettel

Debrecen, jan. 22. 1849.

Kossuth Lajos elnök

Ha ezen utalványozás nyomban effektuálható volna, méltóztassék azt Ivánka képviselő úr³⁰ nyugtatványára effektuálni, vagy pedig őt értesíteni, hogy mikor tehetnék meg?

Eredeti sk. tisztázat. OL PM PO 1849:887.

8.

Debrecen, 1849. január 25.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Gaál Miklós tábornoknak

Bem generális újabb tudósításai szerint (január 18-ikáról) megvervén Puchnert Gálfalvánál, január 19-én már Nagyselyken volt (3 órányira). Puchner szaladt mindenütt en debandade.³¹ Medgyesen ágvúkat vett el s annyi províziót élelemben, hogy több holnapokra elég. — Rövid időn Magyarországnak ígér jönni segítségére.

Klapka 2 nap egymásután megverte Schliket.³² Perczel megverte Ottingert³³ Szolnok és Abony közt, miután Szolnokról kiverte.³⁴

Vécsey tábornok³⁵ már Szegeden van a bácsi táborral, jövend fel Kecskemét felé. Damjanich parancsot kapand a hadügyminisztériumtól egypár zászlóaljat Tábornok úrnak erősítésére hagyva nyomulni fel Gyula felé. — Ezt csak en passant³⁶ érintve, Tábornok úr becses levelére következőket válaszolom.

Az ország kormánya Tábornok úr hazafiúi indulatában s hadvezéri tulajdonságai-ban a legnagyobb bizalommal viseltetik, s kétségen kívül oly tért nyitand a haza szolgálataiban vezérletre, mely jeles tulajdonaihoz léssen alkalmazva. De valljon Temesvár bevétele leszen-e az, vagy a dunántúli hadseregnek (hol 3 000 emberünk 9 ágyúval van Eszékre támaszkodva) teremtése s vezérlete, az a körülményektől függ. Ne csináljunk ilyen terveket a távolba, melyeket a körülmények módosíthatnak, legelső az, hogy *Tábornok úr Aradot vegye be*.

Ha ez meglesz, az akkori körülmények ismerete szerint Tábornok úr becses nézeteire s hazafiúi készségére teljes köszönettel kétségtelenül reflektálni fogunk.

29 *Ivánka Imre* (1816—1896), cs. kir. kapitány, honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1848. október 27-én hadikövetként Windisch-Grätz táborában jár, visszafelé jövet Jellačić határórei letartóztatják. Várfogságot szenved.

30 *Ivánka Zsigmond* (1817—1902), Ipolyság képviselője, emigrál.

31 Felbomolva, rendetlenül.

32 1849. január 22-én Tarcalnál és 23-án Bodrogkeresztúrnál.

33 *Ottinger, Franz* (1793—1869), cs. kir. vezérőrnagy, Jellačić lovashadosztályának parancsnoka.

34 1849. január 22-én.

35 *Vécsey Károly*, gróf (1807—1849), cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok. Ekkor a Bácskából felrendelt csapatok parancsnoka, később az V. hadtesté. Aradi vértanú. Vécsey csapatai január 23-án vonultak be Szegedre.

36 Futólag.

A bántási hadsereget azért nem lehet Tábornok úr kezére átadnunk, mivel Damjanich tábornoknak érdemei olyanok, miszerint bizonyosan meg nem érdemlené azt, hogy az ő keze alatt lévő sereg őtöle elvételessék, s ő a parancsnokságból elmozdítassék, de arra kapott rendeletet, hogy egypár zászlóaljjal Ön seregét megerősítse.

Azért csak Aradot, Aradot Tábornok úr! ez az első lépés. További rendeltetéséről leszen szerencsém Tábornok urat azon szíves tisztelettel tudósítani, mellyel Tábornok úr iránt viseltetni szerencsém van.

Azon kívánságára nézve, hogy lovas és gyalog újoncok állításával seregét növelhesse, s avégett pénzt, ruhát, fegyvert, kardokat, pisztolyokat, nyergeket, nyereg-szerszámokat küldjek, ezt válaszolom: Tudja Tábornok úr, hogy meghalni lehet a hazáért, de egy fegyvert adni, ha nincs, nem lehet. Senki sem tehet nagyobb szolgálatot a hazának, mint aki most a nemzet fegyveres erejét szaporítja, s ha csak pénzt, sőt, még ha ezen felül ruhát kívánna Tábornok úr, ezt a legnagyobb készséggel kiszolgáltatom s ki is fogom szolgáltatni; de nyeret, nyereg-szerszámot s kivált kardot, pisztolyt nem tudunk adni, mert ennek igen nagy szűkiben vagyunk. 5000 huszárújonc s 3000 ló áll készen a 18 huszárezred tartalék századainál; ezek már megvannak, csak fel kell fegyvereznünk, és beletelik 3 hét, még ezt meg tudjuk tenni. Bem generális 20 000 nyeret, kardot, pisztolyt kér. Ezt már igen nehéz lesz csak egytöd részben is kiállítanunk. Míg tehát nem tudjuk a szükséges szereket, fegyvereket kiállítani, lovas újoncokat szaporítani haszontalan fáradság s költség volna, de ha Tábornok úr pénzzel tud a dolgon segíteni, akkor ezzel szívesen szolgálok, s serege szaporítását a legszívesebb készséggel fogadom.

Arad! Arad! mindenek felett.

Debrecen, jan. 25-ikén 1849.

A legszívesebb tisztelettel

Eredeti sk. tisztázat. Jelenleg ismeretlen helyen. Közli *Gaál Gyula*: i. m. 461. o.

9.

Debrecen, 1849. január 29.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Klapka György ezredesnek

A legnagyobb megilletődéssel értem, hogy a tokaji híd leégettett akkor, midőn az ellenség Tokajnak megtámadásáról még teljességgel nem is álmodott.³⁷

Neveli ezen megilletődésemet az, hogy éppen most tudósítatom a szolnoki hídnak is hasonlólag — menthetetlenül kora leégettéséről. Megverik az ellenséget Szolnoknál, azután előnyomulnak Ceglédig, megverik ott is az ellenséget, megszalasztják; s akkor azon diszpozíció következtében, hogy 4000 embert küldjön T[isza]fűred felé: hátra vonulnak Töröksz[ent]miklósig — és még az ellenség megveretve, s 7 mérföldnyi állásból Pest felé fut — a szolnoki hidat leégettik.³⁸

Önnek írok részletesen a gyönyörű tokaji pozíció védhetőségéről, világosan megírom, hogy a Tiszát birtokunkban tartani mennyire szükséges, s hogy a hidat csak a legnagyobb, legutolsó szükségben engedhetem meg lerontatni;³⁹ és az első az hogy leégettetik — 200 000 frt. kár! és 3 hónapi idővesztés! és a roppant morális veszteség! és a híddal egész Zemplénnek elvesztése; és végre szeretném tudni: ha offenzíve

³⁷ 1849. január 23-ról 29-re virradó éjjel.

³⁸ Perczel január 25-én Ceglédnél is megverte az ellene küldött cs. kir. csapatokat. Az OHB január 24-én két. később tévesnek bizonyult hírt kapott arról, hogy egy 4—5000 főnyi cs. kir. hadosztály közeledik Tiszafüred felé, ezért a hadügyminisztérium január 24-én utasította Perczelt, hogy vonuljon vissza Debrecen fedezésére. Az utasítást később egy másik követte; ebben már csak arról volt szó, hogy Perczel adjon egy hadosztályt a táborába érkező Dembinski altábornagy parancsnoksága alá, hogy az észak felé induljon. Miután kiderült, hogy Debrecen nem fenyegeti veszély, Perczel folytatni akarta támadását, de Dembinski ragaszkodott a hadosztály átadásához. Perczel erre összevezetett Dembinskivel, majd lemondott a parancsnokságról. Dembinski elrendelte a visszavonulást, s átkelve a Tisza bal partjára, felgyújtatta a szolnoki Tisza-hidat.

³⁹ 1849. január 27-én. Klapka korábbi közlése alapján I. KLÖM XIV. Az eredeti tisztázat alapján közli *Klapka György*: Emlékeimből. (S. a. r. *Katona Tamás*) Bp., 1986. 90—92. o. és *Kossuth Lajos*: Írások és beszédek 1848—49-ből. (S. a. r. *Katona Tamás*) Bp., 1987. 292—295. o.

előre akarunk menni (amint akarunk — és a hadügyminisztérium a tervet már el is készítette)⁴⁰ — merre megyünk előre? — és ha Görgei jó, merre egyesül Önnel?

Borzasztó dolog! így lehetetlen kormányozni.

Szorosan megkívánom, hogy Ön azon tisztet, aki a hidat leégette, azonnal haditörvényszék elébe állítsa: s ha magát Ön rendeletével (mit nem hihetek) nem igazolhatja; érdeme s ítélet szerint kegyelem nélkül megbüntetni.⁴¹

Perczel leköszönt. Az összes tiszai hadsereg fővezéréül Dembiński altábornagy neveztetett ki;⁴² a Perczel seregének parancsnoksága (Corps Commando) Répásy tábornokra⁴³ bízván; — épp úgy mint a tokaji sereg parancsnoksága Ön hú kezeire van s marad bízva.

(A levél további része kivágva).

Eredeti sk. tisztázat. OL R. 295. Klapka György iratai. (továbbiakban: Klapka-ir.) 1. cs. 3. tétel. dátum szerint (továbbiakban: d. sz.).

10.

Debrecen, 1849. február 5.

a) Kossuth Lajos, az OHB elnöke hátrirata Hodossy Miklós kormánybiztos⁴⁴ jelentésén

Az idemellékelt kimutatásból által méltóztatnak látni, hogy az országos költségekre utalványozott, s általam négy ízben felvett háromszázhetvennégyezer, azaz 374 000 ezüst forintból a közpénztárba mai nap nem maradt több kétezerszázhetvenöt, azaz 2175 forint 34 krnál. Minthogy pedig a pénztár ily csekély állásánál a költségeket fedezni egyáltalában nem képes, kérem az Országos Honvédelmi Bizottmányt, szíveskedjen legalábbis százezer azaz 100 000 ezüst forintot utalványozni, mégpedig mentül előbb, azért annyival inkább, mert kivéven a 8-ik pont alatt honvédek felszerelésére tett költségeket, melyeket jelenleg kormánybiztos Lukács Sándor úr⁴⁵ kezel, a többi költségek még most is folyók és fedezendőek.

Váradolaszi, február 3-án 1849.

kormánybiztos Hodossy Miklós

A pénzügyminisztériumhoz azon megjegyzéssel, hogy Hodossynak ugyan pénzt küldeni okvetlenül szükséges, de közel lévén, kisebb részletekben is ki lehet elégiteni. Hanem Erdélyben igen nagyon szükséges *minden haladék nélkül* legalább 100 000 pfírtot küldeni, ez semmi halasztást nem szenved; annyival inkább, mert új seregek mentek most oda, a Maros mellől, s ezeknek pénz kell — tehát Erdély valahogy hátra ne maradjon. N[agy] Várad miatt.

5./2. 49.

Kossuth

Sk. hátrirat az eredeti tisztázaton. OL PM 1849:1421.

40 A hadügyminisztérium által készített terv datálatlan másolata: OL R. 23. Henryk Dembiński iratai, 2. k., 40. szám.

41 A híd felgyújtásának ügye máig sem tisztázott. A felelősséget Szemere Bertalan kormánybiztos igyekezett Friwisz Ferenc tüzérszázados (később őrnagy) nyakába varrni, de a feleletésre vonatkozó tanúkihallgatások nem hoztak egyértelmű eredményt, ezért a hadügyminisztérium igazságügyi osztálya 1849. május 7-én felmentette Friwiszt. Az ügyre vonatkozó iratokat l. OL H 84. Hadügyminisztérium. Igazságügyi osztály. 2. dob. 1849:1546., H 111. Szemere Bertalan kormánybiztos iratai. H 147. Vegyes iratok. 13. doboz. KLÖM XIV. 635. o. és Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok — Okmánytár (Szerk. Hermann Róbert és Pelyach István) Bp., 1990. 362—363., 437—438. és 484. o. (a továbbiakban: Szemere).

42 1849. január 29-én. L. KLÖM XIV. 265. o.

43 Répásy Mihály (1800—1849) cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok. Július végén Szegeden kole-rában halt meg.

44 Hodossy Miklós (1807—?), Bihar vármegyei kormánybiztos, várfogságot szenved.

45 Lukács Sándor (1822—1854), ügyvéd, képviselő, ekkor a honvédsereg felszerelési kormánybiztosa. Emigrál.

b) *Kossuth Lajos, az OHB elnöke sk. hátirata
Rauch József százados⁴⁶ és Bangya János őrnagy⁴⁷ nyugtáján*

Vorpostens Commando zu Poroszló

Quittung

20 Stück Ducaten sammt mehrere Briefe erhalten

Rauch Hauptm.

Nyugtatóvány

20/húsz darab aranyról, melyet Rauch százados és osztályparancsnok úrnak hiánytalanul és pengő pénzben általküldöttem.

Tiszafüred, febr. 3. 1849.

Bangya őrgy.

A bennírt 20 aranyat azon vitézek jutalmazására küldvén, kik Gyöngyösön Montecuccoli ezredest⁴⁸ elfogták. Kérem ezen kiadást Szöllősy titoknok úr⁴⁹ nyugtatóványa mellett magamnak megtéríttetni.

5./2. 49.

Kossuth Lajos elnök

Sk. hátirat az eredeti tisztázaton. OL PM PO 1849:1430.

11.

Debrecen, 1849. február 6.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása a pénzügyminisztériumnak

A pénzügyminisztérium utasíttatik Tchorznicki alezredes úr⁵⁰ nyugtatóványára felszerelésben lévő lengyel dzsidásaink számára szükségelt némely ruházati kiegészítések beszerzésére, adandó számadás fellett 4 000, azaz négyezer pengőforintot kifizetni.

Sk. eredeti tisztázat. OHB-iktatószáma: 1849. 1434. OL PM PO 1849. 1475.

12.

Debrecen, 1849. február 8.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása a pénzügyminisztériumnak

A Nagyváradon fölállítandó hadszerhivatali főállomás életbe léptetésére következő pénzőszvegek szükségeltetvén, úgymint: négy lőporzúda, valamint salétrom-, lőpor- és kénraktárak költségeire 25 000 pfrt., továbbá egy-egy nyereg- és szíjgyártó-, lakatos-, kovács-, szekérmű-, ács-, asztalos-, bodnár- s esztergályos- műhely felszerelésére s a szükséges műszerekre 15 000 pfrt.; annak utána a kellő többféle fa- és vasszerek, bőr- és kötelek megszerzésére egyelőre 30 000 pfrt., az összes kezdeményhez tehát 70 000 pfrt. szükségeltetvén, oda utasíttatik a minisztérium, hogy N[agy]váradon a kívánt pénzőszveg részleteként kiszolgáltató erejéig a hadszerhivatali parancsnokságnak hitelt nyisson.

Eredeti tisztázat. OL PM PO 1849:1570.

⁴⁶ Rauch József (1815—?), kilépett cs. kir. őrmester, honvéd százados.

⁴⁷ Bangya János (1817—1868), újságíró, ekkor a 35. zászlóalj parancsnoka, később honvéd ezredes. Emigrál.

⁴⁸ Montecuccoli, Franz, gróf, (1801—1872), a cs. kir. 8. vértesezred ezredese, 1849. február 1-jén magyar fogságba kerül Gyöngyösön.

⁴⁹ Szöllősy Nagy Ferenc (1806—1854), diplomáciai ügynök, ekkor az OHB egyik titkára. Emigrál.

⁵⁰ Tchorznicki, Władislaw (1794 körül—1862?) az 1830—31-es lengyel szabadságharc századosa, 1849-ben a lengyel légió 1. dzsidásezredének szervezője, honvéd alezredes. Emigrál.

13.

Debrecen, 1849. február 9.

*Kossuth Lajos, az OHB elnöke levélkéje
Henryk Dembiński altábornagynak*

Überbringer dieses Herr Okruczky Lieutenant⁵¹ hatt Auftrag ins Görgeysche Lager zu gehn. Ich schicke zum Herrn FML ob Sie nicht vielleicht auch einen Auftrag durch ihn haben.

E sorok átadójának, Okruczky hadnagy úrnak feladata Görgei táborába menni. Küldöm őt Altábornagy úrhoz, ha netalán valamilyen küldetése lenne általa.

Eredeti sk. tisztázat. OL R. 23. Henryk Dembiński iratai. 2. kötet, 16. szám.

14.

Debrecen, 1849. február 16.

*Rákóczy János elnöki titkár⁵² átirata Kiss Károly alezredes
hadügyminisztériumi osztályfőnökhöz⁵³ Kossuth megbízásából*

A beregi nemzetőrségi őrnagy állomás ürességben van. Az bé kell hogy töltsék rögtön, mivel, amint értesítve van kormányelnök úr, három beregi reakcionárius fog érte folyamodni, kiknek kérelmét majdan elvetni nem lenne tanácsos, közülük nevezni pedig még kevésbé.

Itt van Simonffy Nyitra megyei nemzetőrségi őrnagy,⁵⁴ ki iránt elnök úr már szólott Ezredes úrral; ha méltóztatik őt Ezredes úr alkalmasnak találni, kinevezése ellen a beregi állomásra elnöki úrnak nem lenne semmi észrevétele.

Eredeti tisztázat. OL H 89. Hadügyminisztériumi vegyes iratok. 4. doboz. Kiss Károly iratai.

15.

Debrecen, 1849. február 17.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása a pénzügyminisztériumnak

Damjanich táborából Wysocki ezredes⁵⁵ itt van, holnap reggel megyen el. Többek közt Damjanich nevében azon panaszt hozta, hogy kimondhatatlan hiányban vannak az apró bankjegyeknek.

Tudom ugyan, hogy e napokban, talán éppen tegnap küldetett neki 30 000 fr., reményem apróbb bankjegyekben, de nagyobb része alkalmasint mégis csak ötös le-

⁵¹ *Okruczky Aurél* (1824—1902), újságíró, 1848-ban kormánybiztosi titkár, 1849-ben honvéd főhadnagy. — Ő vitte Görgei táborába Kossuth 1849. február 9-i levelét. L. KLÖM XIV. 363. o.

⁵² *Rákóczy János* (1821—1878), ügyvéd, ekkor az OHB titkára, később honvéd őrnagy, kormánybiztos. Emigrál.

⁵³ *Kiss Károly* (1793—1866), nyugalmazott cs. kir. százados, honvéd ezredes, előbb az Országos Nemzetőrségi Haditanács osztályfőnöke, majd a had-, később a belügyminisztérium nemzetőri osztályának vezetője. Várfogságot szenved.

⁵⁴ *Simonffy József* (1790—?) nyugalmazott cs. kir. százados, nemzetőr őrnagy, várfogságot szenved. — Kossuth ezen a napon már írt a Hadügyminisztériumnak ebben az ügyben, azzal indokolva a kinevezést, hogy a megyei nemzetőrség eddigi parancsnokát, Eötvös Tamást közben Ung megye kormánybiztosává nevezte ki. Simonffyt végül nem Bereg, hanem Bihar megyébe nevezték ki nemzetőr őrnaggyá; Bereg megye nemzetőrségének parancsnoka Freyseysen Gyula őrnagy lett.

⁵⁵ *Wysocki Jozef* (1809—1873), az 1830—31-es lengyel szabadságharc hadnagya; 1848-ban a lengyel légio egyik szervezője, ekkor hadosztályparancsnok Damjanich seregében. Később tábornok, hadtestparancsnok. Emigrál.

hetett. Ohajtanám, ha Wysocki ittlétét használva, méltóztatnék akként rendelkezni, hogy Damjanich tábora részére általa ha csak 5 000 főt is küldhetnének, 2, 1 és 1/2 fr-os jegyekben, kivált pedig az utóbbiakban.

Wysocki a Fejér Lónál van szállva, holnap jókor reggel megyen.

Eredeti sk. tisztázat. OL PM PO 1849:1901.

16.

Debrecen, 1849. február 20.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Klapka György ezredesnek

A kompolti csata iránt február 18-áról kelt becses jelentését szíves örömmel s nagy köszönettel vettem, s kellő elismerés s méltánylat végett a képviselőház legelső ülésének elő fogom terjeszteni.⁵⁶

Fogadja addig is Ezredes úr a kormány nevében legszívesebb köszönetemet, s adja azt ezen fényes és sikeres expedició vezérének⁵⁷ s Uj kapitány⁵⁸ és Wartensleben n[emzet]őri őrnagy⁵⁹ uraknak, nemkülönben a csatában résztvett egész seregnek azon kijelentéssel tudtára; oly vitéz tettek dicső emlék gyanánt lesznek a nemzet szívében feljegyezve, s azok közé sorozva, melyek iránt az ily vitézek által megmentendő nemzet háláját leróni a legszentebb kötelességnek, s a kivándó béke idején első [dolgomnak is]merem.

Eredeti sk. tisztázat. OL Klapka-ir. 1. cs. 3. tét. d. sz.

17.

Debrecen, 1849. február 22.

*Nyári Pál honvédelmi bizottmányi tag átirata
Pétery Mátvás hadügyminisztériumi osztályfőnökhöz⁶⁰*

A következők iránt kérek azonnal rendelést tenni:

1. Kardszagon (sic), hol jelenleg a katonai kórház létezik, finomabb bor teljességgel kapható nem lévén, legyen szíves azonnal intézkedni, hogy oda innen Debrecenből jó és hegyi bor szállíttassék. Úgy vagyok értesítve, hogy özvegy Sárvári professzornénál igen nagy mennyiségben kapható; az ára az 1834-ki termésnek 100 itcénként 20 pengőforint. Legalább 50 akóra lenne szükség.

2. Derecskéről úgy vagyok értesítve, hogy ott a kenyéradag 4 kr-ral fizettetik, holott Debrecenben és körülbelől mindenütt 6 kr.; és még ezen lenyomott ár is nem fizettetik rendesen. — Kérem, legyen szíves úgy intézkedni, hogy Derecskén is a debrecenihez hasonló ár árban (sic!) fiztessék a kenyéradag, s a hátralevő szolgáltatásokért a bér rendesen kifizetessék.

56 Klapka 1849. február 18-án kelt jelentését 1. OL H. 2. OHB-iratok, 1849:4277. (a továbbiakban: OHB) Az ütközetről Klapka jelentése alapján Kossuth a *Közlöny* február 21-i számában tudósította a közönséget, s e tudósítás külön röplapon is megjelent. Közli KLÖM XIV. 494. o. — Kossuth a képviselőház előtt nem ismertette a történetet. A következő zárt ülés február 25-én, a nyílt pedig 26-án volt, Kossuth azonban már február 25-én elutazott a táborba, s február 28-án visszatért ugyan, de az aznapi ülésen nem vett részt, a másnapin pedig a kápolnai csatáról számolt be, a kisebb jelentőségű kompolti összecsapásról nem.

57 *Dessewffy Arisztid* (1802—1849), kilépett cs. kir. főszázados, ekkor ezredes és az I. hadtest hadosztályparancsnoka, később honvédtábornok és hadtestparancsnok. Az aradi vértanúk egyike.

58 *Uj Imre* (1811—?), cs. kir. százados, legmagasabb rangja honvéd alezredes. Várfogságot szenved.

59 *Wartensleben Agoston*, gróf (1804—1875), kilépett cs. kir. hadnagy, ekkor Klapka segéd-tisztje. Legmagasabb rangja honvéd alezredes. Várfogságot szenved.

60 *Pétery Mátvás*, a hadügyminisztérium polgári-gazdászati osztályának főnöke.

3. Éppen most veszem elnök úr levelét, melyben aziránt tesz kérdést, vajon a debreceni gőzmalom képes lesz-e a törökszentmiklósi tábor számára kívántató liszt hiányát pótoltatni.⁶¹

Erre én egyenesen felelni nem tudok; most, miután a gőzmalom nem működik, szeretném tudni, miként intézkedett a táborban Ámon élelmezési biztos,⁶² kibe én — megvallom — több bizalmat helyezek, mint Halassy Kázmér k[ormány]biztosban.⁶³

Eredeti sk. tisztázat. OL H 82. Hadügyminisztérium. Polgári gazdasági osztály iratai. 38. doboz. (Iktatatlan.)

18.

Debrecen, 1849. március 4.

Az OHB válasza Repetzky Ferenc kormánybiztosnak⁶⁴

Folyó évi február 24-én 143-ik sz. a. a Honvédelmi Bizottmány elnökéhez írt hivatalos jelentésének halasztást nem szenvedhető azon pontjára, minélfogva a Borsod megyében alispáni hivatalt bitorolt Sütő János⁶⁵ lefoglalt lovaira és kocsijára nézve utasítást kér, válaszoltatik: kormánybiztos úr mind a lovakat, mind a kocsit szakértők által megbecsültevé, s erről a szükséges becslevelet kikérvén, a kocsit átverés útján készpénzfizetés mellett eladandja, a lovakat pedig saját előterjesztése szerint huszárok alá adandja.

Mind a kociért bejövendő pénz, mind a kivett becslevelek letéteményként megőrzendők, a pénzügyminisztériumhoz lesznek átteendők.

A rögtönítelő bíróságról szóló határozat néhány példányai ide mellékeltetnek.⁶⁶

Kormánybiztos úr jelentésének többi pontjait részint tudomásul szolgálnak, részint annak idejében fognak elintéztetni.

Eredeti tisztázat. Nyáry Pál aláírásával. OHB-iktatószáma: 1949:2613. OL H 110. Repetzky Ferenc kormánybiztos iratai. 3. doboz. 286. sz. irat.

19.

Debrecen, 1849. március 10.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke bizonyítványa Guyon Richard ezredes részére⁶⁷

Ich erkläre hiemit im Nahmen der ungarischen Regierung dass falls Vorzeiger diesen Zeilen Graf Guyon auf seine Reise in die Schütt vom Feinde vielleicht gefangen und nicht unbeanstandet frei gelassen würde; zehh von den vorzüglichsten oesterreichischen Gefangenen, nahmentlich der Graf Montecuculi, Graf Erbach⁶⁸ und Fligeli⁶⁹ ganz bestimmt erschossen werden.

61 Kossuth levelét l. KLÖM XIV. 528. o.

62 Amon Ferenc (1809 v. 1815—1891), Székesfehérvár aljegyzője, honvéd százados, hadbiztos. Emigrál.

63 Halassy Kázmér, Heves megyei szolgabíró, szolnoki népfelkelési és szállítási biztos.

64 Repetzky Ferenc (1801—?), képviselő, kormánybiztos, a hétszemélyes főtörvényszék főbírája. Ekkor Heves megye kormánybiztosa.

65 Sütő János (1807—?), Borsod megyei tisztviselő, Schlik által kinevezett alispán. Elfogják, a fogságban állítólag megőrül.

66 A képviselőház által 1849. február 13-án elfogadott határozatot „a rögtönítelő hadi s polgári vegyes bíróságok felállítására, szerkezete, eljárása, — s ítéletek alá tartozó esetek meghatározása tárgyában”. Közli: „Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés.” (Szerk. Beér János) Bp., 1954. 717—720. o.

67 Guyon, Richard (1813—1856), kilépett cs. kir. főhadnagy, ekkor honvéd ezredes, Komárom kinevezett parancsnoka, március 18-tól tábornok. Emigrál.

68 Erbach-Fürstenau, Alfred zu, gróf (1813—1874), cs. kir. százados, 1849. február 7-én Mezőkövesden futárként fogságba esik.

69 Fligely, August (1811—1879), cs. kir. őrnagy, 1848. szeptember 28-án Pákozdnál fogságba esik.

Eredeti sk. tisztázat. Jelenleg ismeretlen helyen. Másolata: Országos Széchenyi Könyvtár kéziratára. Fol. Hung. 1368.; *Dudás Ödön*: A magyar hadsereg tisztikara. Guyon Richárdra vonatkozó iratok. Az eredeti tisztázatot reprodukcióban közli: *Gracza György*: Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története. Bp., é. n., III. k., 353. o.

A magyar kormány nevében ezennel kijelentem, hogy ha ezen sorok előmutatója, gróf Guyon, a Csallóközbe tartó útján az ellenség által esetleg elfogatnék és feltétel nélkül nem engedtetnék szabadon; a jelesebb osztrák tisztek közül tizen, név szerint gróf Montecucoli, gróf Erbach és Fligely egészen bizonyosan agyonlövetnek.

20.

Debrecen, 1849. március 15.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke, és Mészáros Lázár altábornagy, hadügyminiszter értesítése Klapka György ezredesnek

Ezredes úr a keresztúri, tarcali, tokaji és hidasnémeti útközetekben tanúsított vitézsége tekintetében az Országos Honvédelmi Bizottmány március 14-éről 3286. sz. alatt kelt rendelete alapján a nemzet hálás jutalmául ezennel a katonai érdemjel harmadik osztályával feldíszesítettik.⁷⁰

Eredeti tisztázat. OL Klapka-ir. 1. cs. 2. tét.

21.

Cibakháza, 1849. március 15. (18—19.)

*Kossuth Lajos, az OHB elnöke értesítése Lenkey János ezredesnek*⁷¹

Lenkey János ezredes és komáromi seregparancsnok úr a nemzet nevében értesítetik, hogy a magyar nemzet szabadságharcában kitüntetett bajnok érdemei tekintetéből a kormány által a mai naptól számított ranggal és illetménnyel a magyar hadseregben tábornokká kineveztetik. Rendes kinevezési oklevele a tér nyíltával fogván kezéhez szolgáltatni.⁷²

Eredeti sk. tisztázat. Hadtörténelmi Levéltár. Abszolutizmuskori iratok. Aradi cs. kir. rendkívüli haditörvényszék. 113/24. csomó. 2/179. (Az aradi vértanúk peranyaga.) Reprodukcióban közli: *Bartha Albert*: Az aradi 13 vértanú pörének és kivégzésének hiteles története. Bp., 1930. 103. o.

⁷⁰ Kossuth eredetileg II. osztályú érdemjelre javasolta Klapkát, de Mészáros véleménye az volt, „hogy miután a keresztúri, tarcali, tokaji és hidasnémeti összeütközések csak kisebbszerű haditények voltak, őt a szabályok értelmében a katonai érdemjelek 3-ik osztályával vélném feldíszítendőnek, fennmaradván említett ezredes úrnak azon joga, miszerint ha ezen kitüntetést talán, mit nem hiszek, keveselné, a tények felhordásával a hadügyminisztériumnál felállítandó becsület törvényszékhez folyamodni.” Kossuth levelét l. KLÖM XIV. 622—623. o. Mészáros válasza: OL OHB 1849:3252.

⁷¹ *Lenkey János* (1807—1850). cs. kir. százados, ekkor a komáromi várórség kinevezett parancsnoka, honvédtábornok. A fegyverletétel után a börtönben megőrül.

⁷² Kossuth a kinevezést predatálta. Március 15-én Törökszentmiklóson volt, Cibakházán március 18—19-én járt. Ugyanígy predatálta Guyon tábornoki kinevezését, amelyet március 8-ra keltezett, s amelyet szintén Cibakházán állított ki. (KLÖM XIV. 675. o.) A két tábornoki kinevezés közötti időkülönbség arra szolgált, hogy Guyon mint rangidős vehesse át Komárom parancsnokságát, s a csupán a várórség parancsnokává kinevezett Lenkey ne neheztelhesen meg. Kettőjük közül Lenkey április 10-én, Guyon április 20-án jutott be a cs. kir. csapatok által ostromolt Komáromba. Guyon vár- és Lenkey várórségparancsnoki kinevezését a Hadügyminisztérium tábornokari osztálya még március 7-én állította ki. L. OL R 306. Katonai iratok. 1. csomó. Lenkey János iratai és H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok 1849:18021.

Szentmártonkátá, 1849. április 6.

*Kossuth Lajos, az OHB elnöke értesítése Klapka György tábornoknak*⁷³

Örvedetes tudomásul írom, hogy a már-már hasonló okok miatt Eszék sorsára jutandott Péterváradot Perczel tábornok győzelmes előnyomulására az ostromzár alól felszabadította, s az áruló ellenek [helyesen: elemek — H. R.] kitisztításával egy időre legalább újolag biztosította. Gróf Batthyány Kázmér főispán s országos biztossal⁷⁴ egyetértőleg a körülményekhez képest célszerűen intézkedvén, s miután ezen expedíciót, melynek siettetésére mintegy a veszély előre értesítve volt,⁷⁵ szintoly szerencsésen mint dicsőségesen bevégezé, s a várat pénzzel, lőszerrel, gyutacsokkal és lókupakkal illően ellátta, — Verbásznál és Ókérnél pedig a lövöldöző rácságból tömérdekot lekaszabolt, hadseregét gyors működésben újra Bácskának az ellenség kitisztítására alkalmazá: március 30-án Kiskérre érkezett, útközben jelentést vón első hadosztálya parancsnokától, Gál ezredestől,⁷⁶ hogy a T. [Despot] Szentiváni rác tábor ellen Mihálovich őrnagy⁷⁷ parancsa alatt egy dandárral Okérről rendelt támadás tökéletesen sikerült, a rácok megverettettek, 500-nál több halottat vesztettek, tömérdek ló és marha esett birtokunkba.

Második hadosztályának parancsnoka, Igmándy alezredes⁷⁸ pedig, ki Szeged biztosítására hagyatott, Gyálát is elfoglalá, ott Theodorević⁷⁹ két [zászló]alját megverte, számos foglyot, fegyvert, töltésszekeret és marhát foglalt el.

Sőt, örömmel írhatom, hogy azon Szenttamás, mely a sok áruló miatt annyi nemes véráldozatba került, s a nemzetnek annyi erejét az rablá el annyi hónapokon át hasztalanul, immár birtokunkban van; — Perczel tábornok a tatatérről írt rövid jelentése szerint Szenttamást ostrommal bevette, mely ostrom alatt mintegy 3 000 rác esett el az igazságnak büntető fegyvere alatt.⁸⁰

Sietek ezen örvedetes tudósításokat Tábornok úrral közleni, kérvén, hogy azt vitéz seregével is tudatni szíveskedjék.

Eredeti tisztázat. OL Klapka-ir. 1. cs. 3. tét. d. sz.

Debrecen, 1849. április 14.

Kossuth Lajos, az OHB elnöke és Mészáros Lázár hadügyminiszter, altábornagy értesítése Klapka György tábornoknak

Tábornok úrnak a folyó hó 2-kán, 4-kén és 6-kán történt szerencsés kimenetelű ütközetekben tanúsított azon vitézsége- és erélyes harcművéért, melyek főtényezői

⁷³ Az itt következő iratnak csupán az utolsó két bekezdése jelent meg eddig. KLÖM XIV. 831. o. és Klapka i. m. 121. o. A szöveg megegyezik az ugyanezen a napon Görgeihez intézett levél egy részével. Mivel azonban ez utóbbi csupán német fordításban ismert, indokolt a magyar eredeti közzététele is. Valószínűleg hasonló értesítést kapott a többi hadtestparancsnok is. A másolatból fakadó hibák kiigazítását Perczel jelentése (OL OHB 1849:5255.) és a Görgeinek szóló levél német fordítása alapján végeztük. Közli KLÖM XIV. 828—830. o.

⁷⁴ Batthyány Kázmér, gróf (1807—1854), liberális főrend, 1848-ban Baranya vármegye főispánja, majd teljhatalmú népfelkelési és kormánybiztosa, 1849 februárjától Bács vármegyei teljhatalmú országos biztos, címzetes honvéd ezredes, hadosztályparancsnok, a temesvári csatában szerzett sebesülésébe hal bele.

⁷⁵ Helyesen: mintegy a veszély előérzete által utasítva volt (gleichsam durch das Vorgefühll der Gefahr angewiesen ward.)

⁷⁶ Gál László (1810—1850), cs. kir. főszázados, ekkor honvéd alezredesként a IV. hadtest hadosztályparancsnoka, később honvéd ezredes, hadosztályparancsnok, a temesvári csatában szerzett sebesülésébe hal bele.

⁷⁷ Mihálovich Mihály (1797—?), kilépett cs. kir. főhadnagy, legmagasabb rangja honvéd alezredes. Várfogságot szenved.

⁷⁸ Igmándy Sándor (1808 v. 1810—1877), nyugalmazott cs. kir. főhadnagy. Legmagasabb rangja honvéd ezredes.

⁷⁹ Todorović, Kuzman (1787—1858), cs. kir. vezérőrnagy

⁸⁰ Perczel jelentését l. OL OHB 1849:5298. Közli: Gracza György. Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története. Bp., é. n. IV. k. 686. o.

voltak ezen ütközetek sikerrel koronázott eredményének, a hálás nemzet jutalmául Görgei tábornok, helyettes fővezér úr által a katonai érdemjelnek második osztályával a csatatéren lett feldíszítettése a hadügyminisztérium által ezennel megerősítettik.

Eredeti tiszttáza. OL Klapka-ir. 1. cs. 2. tét.

24.

Debrecen, 1849. április 26.

Kossuth Lajos kormányzóelnök megbízólevele Lichtenstein György⁸¹ részére

Ich beauftrage Sie hiemit im Namen der ungarischen Regierung, sich schleunigst nach Deutschland, namentlich nach Berlin zu begeben, wo es Ihre Aufgabe sein wird, nebst der Versicherung der Achtung und der Freundschaft-Gefühle, von denen die ungarische Nation für die grosse deutsche Nation durchdrungen ist, den politischen Ereignissen in Ungarn seit dem März des Jahres 1848, so wie der gegenwärtigen Sachlage die möglichst grösste Publicität zu geben. Sie werden der Wahrheit gemäss darzutun suchen, wie die österreichische Regierung unsere von 14 Königen beschworenen, durch unsere Constitution vielfach verbrieften und im März des vergangenen Jahres neuerdings bestätigten Rechte mit Füssen getreten, durch Anfangs heimlich, dann öffentlich unterhaltenen Aufhetzungen den fürchterlichsten in der Geschichte civilisierter Völker beispiellosen Bürkerkrieg zwischen Völkern angefacht, die seit acht Jahrhunderten in Eintracht und Brüderlichkeit mit und nebeneinander gelebt, — wie diese Regierung in dem Herzen der von jeher vorzüglich monarchisch gesinteten ungarischen Völker jeden Funken von Pietät für die Habsburg-Lothring Dynastie vertilgt und ungarische Nation selbst nach diesen neu Beispielen der schändlichsten Perfidie, noch immer an der ihr inwohnenden monarchischen Princip hangend, erst am 14-ten April 1. J. als das Mass der Schändlichkeit schon alle Gränzen überschritten und die östereichische Regierung die Russen, Erbfeind der Westeuropäischen Civilisation ins Land gerufen,⁸² sich zu einem Schritt gezwungen sah, wornach sie sich von der Habsburg-Lotharing'schen Dynastie auf immer lossagte und ihre Unabhängigkeit in einem feierlichen Acte allen Völkern Europas kundgegeben.

Sie werden besonders durch eine reine Darstellung der wahren Sachlage, die masslosen Lügen zu wiederlegen suchen, die die östereichische Regierung im Auslande zu verbreiten sucht, um uns in den Augen der grossen deutschen Nation anzuschwärzen. Sie werden durch Anführung von Thatsachen beweisen, wie die sich deutsch nennende östereichische Regierung ihre deutschen Unterthanen in Banathe der cannibalischen Grausemkeit der halbwildten raiczischen und serb'schen Horden Preis gegeben, wie Tausende dieser geopferten deutschen nicht nur in unserer tapfern regulären Armee, sondern in einer eigenen mächtigen deutschen Legion⁸³ die ungarische mit der deutschen Tricolore vereinernd ihr Leben opfern, um ihre geschändeten Weiber und ermordeten Kinder zu rächen und die Sache der ungarischen Nation zu verfechten, die der deutschen so wie der slavischen Nationalität eine wahre Gleichberechtigung angeideihen lässt.

Endlich wollen Sie sowohl in diplomatischer, als auch mercantilischer Hinsicht zwischen Ungarn und Deutschland, — und insbesondere mit Preussen der Weg der Annäherung und Verständigung anbahnen.

⁸¹ Lichtenstein György (1820?—1893), diplomáciai ügynök.

⁸² Utalás az első orosz intervencióra. A havasalföldi orosz erők parancsnoka, Lüders gyalogsági tábornok 1849 február elején küldött két, összesen 6200 főnyi dandárt Nagyszebenbe és Brassóba. A nagyszebeni március 16-án, a brassóit március 20–21-én üzte vissza Bem a Havasalföldre.

⁸³ A német légió szervezését 1848. november 30-án rendelte el Kossuth (KLÖM XIV. 595–596. o.) A légió szervezője Peter Giron Rajna-vidéki gyáros volt. A légió egy része az erdélyi harcokban súlyos veszteségeket szenvedett. Kossuth 1849. május 29-én elrendelte a légió feloszlását. A légió megmaradt részeiből alakult meg a 126. honvédezászlóalj.

Ich baue auf Ihren Patriotismus, dass Sie kein der edler Aufgabe würdiges Mittel unbenützt lassen werden um der Stimme der Wahrheit Eingang zu verschaffen.

Eredeti tisztázat. OSZKK Analekta 3298. Kossuth Lajos megbízólevele Lichtenstein Györgynek.

Ezennel a magyar kormány nevében megbízom, hogy mielőbb Németországba, nevezetesen Berlinbe utazzék, ahol az Ön feladata lesz, hogy a tisztelet és a barátság ama érzéseinek biztosítása mellett, amely érzések a magyar nemzetet a nagy német nemzet iránt áthatják, a lehető legnagyobb nyilvánossággal ismertesse a Magyarországon 1848 március óta lejátszódott politikai eseményeket és a jelenlegi helyzetet. Az igazságnak megfelelően igyekezzék ismertetni, hogy az osztrák kormány a mi 14 királyunk által esküvel szentesített, alkotmányunk által sokszorosan biztosított és az elmúlt év márciusában újból megerősített jogainkat hogyan tiporta lábba, hogy kezdetben titkos, később nyílt lázítással hogyan szított a művelt népek történetében példátlan, legborzasztóbb polgárháborút olyan népek között, melyek nyolc évszázad óta egyetértésben és testvérekként éltek egymással és egymás mellett, — hogyan irtotta ki ez a kormány az ősidők óta elsősorban monarchista érzésű magyar nép lelkéből a pietás minden szikráját a Habsburg-Lotharingiai dinasztia iránt és hogy a magyar nemzet, amely a leggyalázatosabb perfidiának ezen új példái után is még mindig a lelkében szunnyadó monarchikus elven csüggött, csupán f. é. április 14-én, amidőn a gyalázatoság mértéke minden határt túllépett és az osztrák kormány az országba hívta az oroszokat, a nyugat-európai civilizációnak ezt az ősi ellenségét, látta magát kényszerítve arra a lépésre, hogy örökre elszakadjon a Habsburg-Lotharingiai dinasztiától, és függetlenségét ünnepélyes okmányban tudatta Európa összes népeivel.

Különösen feladata lesz, hogy az igaz tényállásnak, a valóságnak megfelelő ismeretével megcáfolja azokat a mértéktelen hazugságokat, amelyeket az osztrák kormány külföldön terjeszteni igyekszik, hogy bennünket a nagy német nemzet szemében befeketítsen. A tények felsorolásával bizonyítsa be, hogy a magát németnek nevező osztrák kormány mint szolgáltatta ki német alattvalóit a Bánságban a félvad rác és szerb hordák kannibáli kegyetlenségének és hogy ezen feláldozott németiség ezrei nemcsak a mi vitéz reguláris hadseregünkben, hanem egy külön erős német légióban egyesítve a magyar és a német trikolórt, életüket áldozták, hogy megbecsületlenül feleiségeikért és meggyilkolt gyermekeikért bosszút álljanak, és a magyar nemzet ügyéért harcoljanak, amely magyar nemzet úgy a német, mint a szláv nemzetiségeknek igazi egyenjogúságot nyújt.

Végül feladata lesz, hogy úgy diplomáciai, mint kereskedelmi tekintetben egyenesse a közeledés és a megértés útját Magyarország és Németország, — és kiváltképp Poroszország között.

Bízom az Ön hazafiságában és abban, hogy nem hagy kihasználatlanul semmilyen, a nemes feladatokhoz méltó eszközt avégből, hogy az igazság hangja érvényre jusson.

25.

Debrecen, 1849. május 13.

a) Kossuth Lajos kormányzóelnök és Batthyány Kázmér külügyminiszter felhatalmazása Klapka György tábornok, helyettes hadügyminiszternek

Tábornok úr azon jelentése folytán, hogy hadügyminisztérium körébe tartozó némi lényeges kérdések iránt Görgei tábornok s fővezér és miniszter úrrali értekezés végett, egypár napra a budapesti táborba kirándulni szükségesnek találja; én viszont arról lévén meggyőződve, hogy előadhatják magokat útja közben valamely teendő, melyek iránt teljes hadügyminiszteri hatósággal haladék nélkül intézkednie, a haza érdeke megkívánhatja: hazafiasságába s belátásába helyezett teljes bizalommal ezennel Tábornok urat szándokolt útja idejére teljes hatalommal akkint ruházom fel, hogy mint a hadügyminiszteri teendővel s hatósággal helyettesileg egész mértékben megbízott: mindazokat is az elkerülhetetlen szükséghez képest megtehesse, rendelkezhesse, s intézhesse, mihez különben az én előleges megegyezésem volna

szükséges. — Utólagos jelentése bevártafván: s rendelkezései iránti engedelmességre mindenek ezennel köteleztetvén.⁸⁴

Eredeti sk. tisztázat. OL Klapka-ir. 1. cs. 3. tét. d. sz.

b) *Szabó Imre alezredes⁸⁵ átirata a belügyminisztériumnak*

Kormányzó úr meghagyásából tisztelettel kérem a minisztériumot, hogy a felső-magyarországi megyékbe kiküldetve lévő kormánybiztos urakhoz oly rendeletet kibocsátani szíveskedjék, miszerint azok Wysocki tábornok úrnak, ki a kormány megbízásából hadosztálya kiegészítése végett az ország azon részébe menend, feladatának minél gyorsabb és kedvezőbb sikerrel leendő megoldhatása tekintetéből célra-vezető közremunkálásokban minden kitelhető módon segédkezet nyújtsanak.

Eredeti tisztázat. OL H 13. Belügyminisztérium. Országlati osztály. 1849. I. sorozat. 9. kútfő 7. tétel.

26.

Debrecen, 1849. május 21.

*Kossuth Lajos kormányzóelnök Batthyány Kázmér külügyminiszter
ellenjegyzése mellett komáromi várparancsnokká nevezi ki
Klapka György tábornokot*

Tábornok úr jelen rendelet vételével az első hadtest parancsnokságától felmentetik, és Komárom vára, valamint az ottani hadsereg főparancsnokául neveztetik ki.

Szolgáljon jelen oklevél minden új méltóságával járó illetékei élvezése igazolásául.

Eredeti tisztázat. Hadügyminisztériumi iktatószáma: 15 724./h. ü. E. OL Klapka-ir. 1. cs. 2. tét.

27.

Debrecen, 1848. május 28.

Kiss Pál ezredes⁸⁶ tábornoki kinevezése

Kinevezés,

melynek erejével Kiss Pál ezredes osztályparancsnok e mai naptól számítandó ranggal és illetménnyel tábornokká s seregparancsnokká a magyar kormány nevében kineveztetik.

Fogalmazvány. OL H 2. OHB-iratok 66. doboz. Iktatatlan iratok. d. sz.

⁸⁴ Nagysándor József tábornok, az I. hadtest parancsnoka 1849. május 11-én levélben kérte Vukovics Sebő igazságügyminisztert, hogy a minisztérium küldjön Pestre egy biztost, lehetőleg Klapkát. Klapka május 14-én érkezett a fővárosba. Görgeivel a hadi és politikai helyzetről táncskozott, Nagysándortól pedig levélének okai felől érdeklődött. Nagysándor Görgeit vádolta a budai ostrom sikertelenségéért, Klapka pedig igyekezett megnyugtatni, s kérte, hogy „jövőben az ilyes panaszoktól tartózkodjék, ha azokat nem tudja jobban bebizonyítani”. Nagysándor levelét közli *Deák Imre: 1848. ahogy a kortársak látták. A szabadságharc története levelekben.* Bp., é.n. 368—369. o. Az ügyre l. még *Klapka: i. m. 143—144. o.*

⁸⁵ *Szabó Imre* (1820—1865), kilépett cs. kir. főhadnagy, ekkor Kossuth katonai irodáján dolgozik. Később honvéd ezredes, hadügyi államtitkár. Emigrál.

⁸⁶ *Kiss Pál* (1809—1867), cs. kir. alszázados, a szabadságharcban legmagasabb rangja, honvéd tábornok, Pétervárad parancsnoka. Amnesztiát kap. — Kisst azért nevezték ki ekkor tábornokká, hogy e rangban kísérelje el a délvideki táborba a minisztertanács összpontosítási határozatát vivő Vukovics Sebőt. Ha az ottani erők főparancsnoka, Bem altábornagy vonakodott volna eleget tenni a hadsereg felvezetésére vonatkozó utasításnak, Kissnek kellett volna felvezetnie a 12 000 főnyi hadtestet. Mivel Bem időközben sereg nélkül visszatért Erdélybe, s Perczel tábornok hajlandónak mutatkozott a sereg felvezetésére, Kiss megbízatása érvényét veszítette. A sereg felvezetéséből végül nem lett semmi, mert Perczel még elindulása előtt könnyelműen ütközetbe bocsátkozott, s június 7-én Kátnál katasztrofális vereséget szenvedett.

Pest, 1849. június 7.

*Kossuth Lajos kormányzóelnök levele Klapka György tábornokhoz*⁸⁷

Kedves Tábornok úr!

Megérkeztek a kormányval Pestre. — A nép leírhatatlanul fogadott s fogadta bennünk a nemzeti szabadság és függetlenség eszméjét.

Itt és útközben vettem Önnek két levelét június 2-káról s 3-káról.⁸⁸ Válaszom a következő:

Én azt gondoltam hogy azon operacionális terv, melyet Ön Debrecenben a miniszteri tanácsnak előterjesztett s mi elfogadánk, Görgei barátunkkal egyetértőleg lőn⁸⁹ Tábornok úr által előterjesztve, s nem is kételkedtem, hogy Önnek Komáromba me-

⁸⁷ Kossuthnak ez a levele először *Klapka: Memoiren* (Leipzig, 1850) c. munkájában jelent meg német fordításban, 54—58. o. Ennek alapján magyarra visszafordított szövegét közölte *Mé-száros Károly: Kossuth levelei a magyar szabadságharc karvtzéreivel 1848—49-ben*. Ungvár, 1862. 116—119. o. Az első öt bekezdést közölte a magyar eredeti alapján *Klapka György: Emlékeimből*. Bp., 1886. 163—165. o. Ezt az első öt bekezdést magyarul, a többit németül közölte a KLÖM XV. 483—485. Az „Emlékeimből” újabb kiadásban *Katona Tamás* közölte a levelet 147—148. és 558—559. o., az utolsó bekezdés kivételével. A levél teljes szövege tehát itt jelenik meg először magyarul.

⁸⁸ *Klapka az „Emlékeimből”-ben a következőket írja e levelekről: Mielőtt Komáromot elhagyta, „tudósítást küldöttem úgy Görgeynek, mint Kossuthnak a védművek állásáról, az el-sáncolt tábor közeli befejezéséről, de megemlítettem egyszersmind a talált hiányokat, s külön-nösent azt, hogy a vár tőkéletes ellátására még nagy mennyiségű készletre van szükség. Ezt az alkalmat felhasználtam arra is, hogy mind a kettőjüknek nyíltan kifejtsem, miszerint egyes had-testeink mozdulataitól s azoknak újabb felállításából azt kell következtetnem, hogy közösen megállapított hadműveleti tervükben változás állott be, s így sajnálom kell, hogy Görgey központi irodája, mely az ő távolléte alatt az operációt vezette, efelől semmi értesítést nem küldött számomra.”* 147. o. Klapka június 1-jén, 2-án és 3-án mind Kossuthnak, mind Görgeinek írt egy-egy levelet. Ezek közül a június 1-jén írottak részben, a június 2-án írottak teljesen azonosak; június 3-ról csak a Görgeihez írott levelet ismerjük. Június 1-jén Klapka Guyon távozását és Asserman Ferenc ideiglenes várparancsnoki megbízását jelentette, ill. közölte, hogy „ha az ország védelmét illető hadi tervem egészben el nem fogadtatva, Komárom nem tekintet-nék, mint el-sáncolt tábor, hanem csupán mint erősség, s közönséges várórséggel láttatnék el, én a várparancsnokságot el nem vállaltatnám, hanem inkább megelegednék előbbi hadtestem parancsnokságával”. A június 2-i levelekben beszámolt a Duna jobbparti erődítésekről, pénzt kért a vár szükségleteinek fedezésére, fegyver- és ruhaszállítmányokat sürgetett az újoncok ellátására, és jelentette, hogy megette az intézkedéseket egy csapantyu- és gyutacsgyár, illetve egy lőpormalom felállítására. Június 3-án Görgeihez írott levelében beszámolt az ellenség mozdulatairól, s kifejtette, hogy Komárom erődrendszerének 25—30 000 főnyi seregre van szük-sége, ha nem akarják, hogy a jobbparti sáncok az ellenség előnyére szolgáljanak. A levél ele-jén a defenzív állás mellett érvelt, majd utóbb kifejtette, „ha az oroszok még az országban nincsenek, akkor az én nézetem szerint nincs időnk vesztegetni, hanem azonnal egyesített erő-vel az egyik vagy másik parton támadólag kell fellépünk, mihez a legújabb események Né-metországban irányt adhatnak”. A levélben kérte, „hogy a Duna jobb partján engem illetendő, s a többi mozgalmakkal egybehangzásban állandó feladatot a velem közlendő intézkedések-ben világosan kijelölni, vagy pedig szabad működési tért engedni méltóztassék”. A Kossuthnak írott leveleket 1. OL OBH 1849/7688. és 8259. A június 1-jén és 3-án Görgeihez írott leveleket 1. OL Klapka-ír. 1. cs. 3. tét. d. sz. A június 2-i levelet 1. HL Az 1848—1849. évi forradalom és sza-badságharc iratai, 31/100.

⁸⁹ Az 1849. május 20-án Debrecenben tartott minisztertanács határozatát közli KLÖM XV. 363—365. o. és *F. Kiss Erzsébet: Az 1848—1849. évi minisztertanácsai jegyzőkönyvek*, Bp., 1989. 73—76. o. Az itt elfogadott haditerv német szövegét közli KLÖM XV. 366. o.; magyar fordításban *Görgey István: 1848 és 1849-ből*, II. k., Bp., 1888. 327—329. o. — Klapka említett haditervének lényege az volt, hogy a Komáromnál és a Vág mentén állomásozó magyar főszereg mindaddig defenzív állást foglal el, amíg a Bem tábornok vezette bányási csapatok, Perczel bácskai erő-inék felével egyesülve, beveszik Titelt, felmentik Péterváradot és a Duna mindkét partján felvonulnak Komáromig. Klapka a haditervhez mellékelte kísérőiratban ugyan azt írta Gör-geinek, „méltóztassék egyúttal belőle meggyőződni, mennyire iparkodtam e részben egészen az Ön nézeti nyomán eljárni”; de Görgei már május 29-én jelezte Kossuthnak, hogy általános eszméi „a jövő hadjáratí terve iránt” némileg eltérnek „azon eszméktől, miket Klapka baj-társam tisztelt kormányzóelnök úrral már egyszer közölt”. A későbbiek alapján úgy tűnik, hogy Görgei nem kívánta a támadó hadművelettel megvárni Bem seregének (soha be nem következő) felérkezését, hanem Komáromra támaszkodva a Duna balpartján akart támadni. Klapka levelét közli *Görgey István* i. m. II. k. 329. o., Görgeiét *Katona Tamás* (szerk.): Budavár bevételének emlékezete, 1849. Bp., 1989. 551. o.

netelével ezen munkálati terv egyszersmind effektuáltatott. — Számítottam pedig az Ön parancsnoksága alatti hadtestet következőleg:

Komáromi őrség	.....	8000
Poeltenberg ⁹⁰	.....	8000
Kmety ⁹¹	.....	4000
<i>Damjanich hadteste</i>	.....	7500
összeg	.....	27500 ⁹²

Vagy legalább számíték arra, hogy ha Damjanich serege időközbeni körülmények miatt a Duna balpartjára diszponáltatnék is, a Vág felé nyomulandván előre azon oldalról szintűgy Komáromot segített bi biztosítani, s Ön közvetlen hadserege mégis 20 000 embert számítand, mely a kompletírozással e kis idő alatt is legalább 25 000-re emelkedendett.

Ha ez nincs így, úgy megvallom, ez nekem aggodalmat okoz, és igen sürgetőleg kell kérnem Tábornok urat, méltóztatssék hadügyminiszter úrral személyesen értekezni, hogy azon munkálati terv lényegében megnyugtató foganatba menjen; — mert bárminő fontosnak is tekintsem Komáromot — ha az csak védelmezendő vár, s nem egy hatalmas elsáncolt tábor szerepére volna desztinálva — a hazára nézve nagy veszteségnek tartanám, hogy Tábornok úrnak szélesb munkakört igénylő, a hazára nézve ily munkakörben nagyon is szükséges tehetségei Komáromnak más által is teljesíthető őrzésére [volnának] kárhóztatva.

Egyébiránt Vukovics miniszter urat minden órán várom bánáti missziójából, s általa a 12—16 000 ember felindulásának tudósítását — mely sereg ha nem Bem tábornok alatt jövend fel, szintűgy Tábornok úr seregéhez fog nagy részben majd csatoltatni.⁹³

Addig is az újoncozás az, mellyel a dolgon segíteni kell. — Hogy pedig segítve legyen, okvetlenül szükséges a hadügyminisztériumot s általa ememet is a zászlóaljok defektjeiről és a kompletírozás végett *átvett* újoncok iránt folytonos világozásban tartani, mire ezennel Tábornok urat szívesen megkérem.⁹⁴

Holnap okvetlenül intézkedni fogok, hogy az újoncok számára 1000 darab komplett nyári öltöny, úgy a komáromi hadtest, mint a győri hadtest számára külön-külön, és a jövő héten szintannyi megküldessék. — Itt valóban nem találtam annyi készletet, mint Lukács ígérete szerint reményltem, azonban bármennyit találtam volna is, Komárom várában amint egy fiók fegyver- és lőkupakgyárnak s puskapormalomnak, úgy egy ruházati hivatalnak is lenni kell okvetlenül — és e részben megemlítem, miként a Szábelit,⁹⁵ kit Tábornok úr ösmer, becsületes és alkalmas embernek hinném kelme beszerző kommisszionáriusnak vagy lieferánsnak — ha őt használándónak véli Tábornok úr — amint én annak vélem, tessék tudósítani — elküldöm.

A futár viszen 100 000 f[orin]tot; holnapután ismét annyit küldenek.

Az építések, erődítések körül minden lehető energiát kifejtetni kérek — gondoskodni fogok, hogy pénzben ne legyen fennakadás. Ujházy kormánybiztos úr⁹⁶ pedig Tábornok úr felszólítására munkásokról gondoskodik.

⁹⁰ *Poeltenberg Ernő lovag* (1813?—1849), cs. kir. huszárkapitány, honvéd tábornok, aradi vértanú.

⁹¹ *Kmety György* (1813—1865), cs. kir. főhadnagy, a szabadságharcban legmagasabb rangja honvéd tábornok, ekkor egy önálló hadosztály parancsnoka ezredesi rangban. Emigrál.

⁹² Az említett erők: a VIII. hadtest (komáromi várőrség) Asserman Ferenc ezredes vezetésével, a Poeltenberg tábornok vezette VII. hadtest Győrnél, Kmety önálló hadosztálya Pápa térségében, és a Knézi Károly tábornok vezette, korábban Damjanich tábornok parancsnoksága alatt álló hadtest, amely a Vág alsó folyásánál állomásozott.

⁹³ *Vukovics Sebő* (1811—1872), kormánybiztos, a Szemere-kormány igazságügyminisztere. Emigrál. — Küldetésére l. a 86. sz. jegyzetet és Kossuthnak írott június 5-i jelentését, KLÖM XV. 474—475. o.

⁹⁴ L. erre a június 6-án Görgei hadügyminiszterhez intézett felszólítást, közli KLÖM XV. 477. o. Klapka jelentése a VIII. hadtest hiányairól 1849. június 13-án: OL OHB 1849:7837.

⁹⁵ *Szábeli Imre* személyéről csak annyit tudunk, hogy több ízben vitt 1849 telén és tavaszán Komáromba fontos sürgönyöket. L. KLÖM XV. 99. és 209. o.

⁹⁶ *Ujházy László* (1795—1870), Sáros vármegyei főispán, a Radical Párt elnöke, 1849. május 21-től Komárom megye és város kormánybiztosa. Emigrál.

Ami az offenzíva vagy defenzíva választását illeti, én megvallom, azon erős meggyőződésben vagyok, hogy minél inkább késünk az offenzívával, annál készültebb lesz az ellenség, s annál nehezebben fogunk boldogulni — s azt hiszem, az erőszaporítás körül az ellenség nem küzd annyi nehézségekkel, mint mi, már csak a fegyverhiány miatt is — Azt hiszem, azon hetek alatt, mi óta az orosz inváziót készítgetik, jó volt volna a még magában álló osztrákot megverni, s legalább egészen a Lajtáig előnyomulni. — Most e percben tanácsos-e? attól függ, mennyi ereje van az ellenségnek — ha a jobbraton valóban nincs több 15 000-nél, a balparton pedig 25 000-nél — azt hiszem biz' én, akár a jobb, akár a balparton meg lehetne verni, ha sietünk. Fogok eziránt szólani Görgeivel.

Egyébkint fő dolog az operációnál, hogy Komárom védhető állapotba legyen helyezve.

Láhner⁹⁷ fegyvereket küldött reparáció végett Komáromba. Bajosan hiszem, hogy az ottani műhely oly állapotban legyen, hogy azokat hamar feldolgozhassa; azért kérem Tábornok urat, hogy ha csak késedelemmel látná eszközölhetőnek a reparáció eszközését — inkább küldje a reparálandó fegyverek egy részét ide, hogy az itteni puskamívessékekkel feldolgoztathassam.

Salétromot is szállított oda Láhner generális úr 500 mázsát — a még csak felállítandó puskapormalomban feldolgozandót. Mikor lesz ez? bizon jobb volna azt a már létező malmokban feldolgoztatni — mikorra Komáromban lesz puskapormalom, lesz számára salétrom is.

Szíves tisztelettel

Sk. tiszttázat. OL Klapka-ir. 1. cs. 3. tét. d. sz.

29.

Pest, 1849. június 26.

Kossuth Lajos kormányzóelnök levele Guyon Richard tábornokhoz

Schätzbarestes Herr General!

Der Diplom musste neu ausgefertigt werden — aber mit dem Ernennungs Datum von 8-t. März — folgt beiliegend.⁹⁸

Nachrichten aus Temesvár beweisen, dass mit den disponiblen Kräften erfolgreich Temesvár nicht bombardirt werden kan — zum Strum aber die Cernirungs-Armee zu klein.

Opfern Sie die Geschütze nicht und wollen gefälligst sich erinnern dass wir an Pulver mangel haben. — Vécsey hatt sehr viel unnütz verschossen.

Lassen Sie mich Ihren werthen Freundschaft empfohlen seyn.

Sk. tiszttázat. Hadtörténeti Múzeum. Kéziratos emlékanagy. 71 462/1.

Legbecsesb Tábornok úr!

A diplomát újra ki kellett állítani — de március 8-i kinevezési dátummal, — idezárva következik.

A Temesvárról érkező hírek azt mutatják, hogy a rendelkezésre álló erővel Temesvárt nem lehet sikeresen bombázni — rohamra pedig az ostromsereg túl kicsi.

Ne áldozza fel az ágyúit és méltóztassék emlékezni arra, hogy puskarporban hiányt szenvedünk — Vécsey nagyon sokat lövöldözött el haszontalanul.

Engedje meg, hogy legbecsesebb barátságába ajánljam magam.

⁹⁷ Láhner György (1795?—1849), cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok, hadfelszerelési és fegyverkezési főfelügyelő, aradi vértanú.

⁹⁸ Valószínűleg Guyon tábornoki kinevezéséről van szó, amelyet Kossuth március 16—19. között Cibakházán állított ki március 8-i dátummal azzal, hogy „az illető oklevél a tér nyíltával fog kezéhez szolgáltatni”. KLÖM XIV. 675. o. L. még a 72. jegyzetet.

Budapest, 1849. június 27.

Kossuth Lajos kormányzóelnök átirata a hadügyminisztériumnak

Noszlopy Somogy megyei kormánybiztos⁹⁹ ./ alatt ide mellékelt felterjesztésében foglalt abbéli kívánságát, hogy az általa 4 évi szolgálatra beállott önkéntesekből alakított zászlóalj Somogy megye biztosítására meghagyassék;¹⁰⁰ annyival inkább teljesítendőnek vélem, mivel ezen zászlóaljat Somogy megye rendes újoncilletményén túl — melyet mintegy 38 egyén híján már lerótt — állította ki, és a Somogy megyei kis erő valóban legjobb sikerrel használtatott fel. Hogy azonban ezen zászlóalj rendeltetésének lehetőleg megfeleljen, a hadügyminisztérium részéről jó tisztekel ellátandó; annak alakítóját, Hertelendy századost¹⁰¹ különösen ajánlván.

A Somogy megyében történt lóvásárlást illetőleg: ha evégre még senki sem volna kiküldvén, vagy ha netán kiküldött egyén eddig eredmény nélkül működött volna, Gaál Gusztáv 2-ik huszárezredbeli százados,¹⁰² ki eziránt Kmety ezredes által megbízott, lenne kiküldendő; szükséges azonban, hogy a minisztérium öt egyszersmind a lóvásárlásra megkívántató pénzzel ellássa, mert a Somogy megyei álladalmi pénztárak, amelyekre a nevezett százados Kmety ezredes által utasítva vala, ezen költséget fedezni képtelenek.

Noszlopy kormánybiztos erre nézve tőlem vett utasítás nyomán a kiküldött vagy kiküldendő tisztnek mindenben segédkezet nyújtandó.¹⁰³

Kmety ezredesnek hadosztálya lovasságának rögtöni szaporítása iránti kívánságát illetőleg végre felhívom a minisztériumot, miszerint ezt a huszárezredek tartalékai-ból kielégítőleg teljesíteni szíveskedjék, minthogy ezeknek legutolsó létszámkimutatása szerint néhány század a harcra kiállítható.

Eredeti tisztazat. OHB-iktatószáma: 1848:8694. OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1849:3500.

Pest, 1949. június 29.

Kossuth Lajos kormányzóelnök levele Bayer József ezredeshez¹⁰⁴

Keine andere Combination kan jezt das Vaterland retten — als die: dasz die Truppen nicht auf lange Linien gedehnt, sondern in eine Mass zusammen genommen, und auf den Feind gerade loosgeführt werden.

99 Noszlopy Gáspár (1820—1853), Somogy vármegyei szolgabíró, honvéd őrnagy, Somogy vármegyei, majd dél-dunántúli kormánybiztos. A szabadságharc után egy függetlenségi szervezkedésben való részvételéért 1853. március 3-án kivégzik.

100 Noszlopy említett jelentését közli *Kanyar József*: Harminc nemzedék vallomása Somogyról, 2., bőv. kiad. Kaposvár, 1989. 291—292. o. Kossuth Noszlopynak küldött választát közli KLÖM XV. 610—611. o.

101 Hertelendy János, honvéd százados, ekkor a 127. honvédzászlóalj ideiglenes parancsnoka.

102 Gaál Gusztáv (1816—1898), cs. kir. főhadnagy, honvéd százados.

103 Kossuth Noszlopynak küldött utasítását közli KLÖM XV. 610—611. o.

104 A levél Bayer Frigyes bécsi udvari színész, Bayer József ezredes fia birtokából került előbb Szilágyi Sándor, majd Görgey István gyűjteményébe. Magyar fordítást először *Szilágyi Sándor* tette közzé: A forradalom végnapjaiból, Hazánk. (szerk. *Abafi Lajos*) II. k., 243—244. o. Ugyancsak a magyar fordítást közölte az utolsó bekezdés kivételével *Görgey István*: I. m. III. k., (Bp. 1888.) 35—36. o. Ezt a fordítást vette át — az eredetire való utalással, de annak kézbevétele nélkül — a KLÖM XV. 620. o. A német szöveg tehát itt jelenik meg először, a magyar fordítás pedig az eredeti tagolás szerint. — *Bayer József Agost* (1821—1864) kilépett cs. kir. hadnagy, honvéd ezredes, Görgei vezérkari főnöke. Várfogságot szenved.

Wenn Sie das 2-te und 7-te Armee-Corps bei Ács in die Schlacht führt — verlieren Sie die Schlacht — wenn Sie aber auch das 3-te Armee Corps mitfechten lassen; gewinnen Sie die Schlacht.¹⁰⁵

Ich war und bin nie den Meynung dasz die Manoeuvres gut sind, die sich auf Zertheilung der Kräfte basirt.

Werfen Sie nach Komorn 12 000 Mann, ziehen Sie alles übrige schnell an das rechte Ufer — und Sie können mehr als 30 000 Man dem Feinde entgegenstellen; und im hiemit werfen. — Concentriren Sie die Kräfte nicht alsogleich — so ist das Vaterland verlohren.

Die Regierung kan und wird sich von Pesth — nicht anders als mit der Armee entfernen — sterben wenn es nöthig ist, aber eine Flucht nach Groswarden — die die Russen und Oesterreichen dahin nachzieht — ist keine Rettung.¹⁰⁶

Ich muss darauf beharren, was wir mit Görgei entschieden dass wir nicht hinter den Theis, sondern hinter den Donau operiren.¹⁰⁷ — Darum besetzen Sie Komorn und werfen alle übrige Kraft auf das rechte Ufer — lassen Sie das 3-te Armee Corps nicht bei Szóny ruhen, wen man bei Ács fechten. — Nur alles zusammen nehmen, Herr Oberst — und vorwärts.

Wir haben keine andere Wahl.

L. Kossuth
Gouverneur

Es ist zuviel Zeit verlohren worden. Wir lieszen den Feind sich verstärken. Jetz kan nur das retten wen man das linke Ufer aufgibt (ausgenommen Komorn) und am rechten — mit vereinten Kraft — schlägt — wolle Gott dasz es nicht zu spät sey.

Eben jetz bekomme ich die bereits sollenisirte Capitulation der Festung Arad, die Festung wird übermorgen vom unseren Truppen besetzt werden.¹⁰⁸

Gegeben wie oben.

Eredeti tiszttázat. Az utolsó bekezdés kivételével Kossuth sk. írása. OL P 295. A Görgey-család levéltára b/44. fasc. Bayer ezredes iratai 41—42. f.

Most semmi más kombináció nem mentheti meg a hazát — csak az, hogy a csapatok ne hosszú vonalakra széjjelosztva, hanem egyetlen tömegbe összevonva, egyenest nekivezettesenek az ellenségnek.

Ha Ön a 2. és 7. hadtesteket Ácsnál viszi a csatába — Ön elveszíti a csatát — de ha Ön a 3. hadtestet is harcba viszi; Ön megnyeri a csatát.

Én soha nem voltam és nem vagyok azon a véleményen, hogy azon manőverek jók, amelyek az erők szétosztásán alapulnak.

105 Az 1849. június 26-i minisztertanács Görgei indítványára elhatározta, hogy Bem erdélyi, Vetter délvédelmi és Kazinczy Lajos ezredes Bereg megyei csapatain kívül minden erőt Komáromnál összpontosít, és ott eldöntőleg megtámadja a cs. kir. főereget. Két nap múlva a Győrnél állomásozó Poeltenberg Ernő tábornok vezette magyar hadtestet és Kmety György ezredes Marcaltonél álló hadosztályát a Haynau vezette cs. kir. hadsereg visszavetette Komárom—Székesfehérvár térségébe. A vereséget követően június 28-án éjjel 1/2 12-kor Bayer ezredes Tatáról levélben közölte Kossuthal a történeteket. A levélben tudatta Kossuthal a másnapra kiadott menetintézkedéseket. Ezek szerint a II. és VII. hadtesteknek másnap a Duna jobbpartján előretörő cs. kir. főereget kellett volna visszavetniük; a még balparton tartózkodó III. hadtestnek be kellett volna vonulnia a jobbparti elsáncolt táborba, az I. hadtestnek pedig a Vág-menti állásait kellett tartania. Kossuth polemikus megjegyzései erre a levélre vonatkoznak. Bayer levelét l. HL Az 1848—1849. évi forradalom és szabadságharc iratai. 35/236 1/2. Kossuthnak levele megírásakor még nem voltak kezében Görgei és Ludvigh János kormánybiztos június 29-én kelt jelentései a győri csatavesztésről. Ez utóbbiakat közli Steier Lajos: Haynau és Paskievics. Bp., é. n., I. k., 135—140. o. Eppen ezért tévesek mind Görgey István: i. m. III. k., 36—37. o., mind Barta István kommentárjai (KLÖM XV. 619—620. o.)

106 Bayer ugyanis azt javasolta, hogy a kormány tegye át székhelyét Nagyváradra. Görgei ehhez később hozzátette, hogy Bem, Vetter és Kazinczy csapatait a Tisza mögött kell egyesíteni.

107 A már említett június 26-i minisztertanácson.

108 A kapitulációra vonatkozó dokumentumokat közli Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. Bp., é. n., III. k., 568—578. o. A várórség július 1-jén hagyta el a várat. Ebből következően Bayer június 30-án, a kormány által elrendelt szegedi koncentráció határozatainak kézhezvételekor már tudott Arad megadásáról, ellentétben segédtsíjtje, Rochlitz Kálmán állításával; l. Görgey István: i. m. II. k., 680. o. — Kossuth e levél elküldése után kapta meg Görgei és Ludvigh említett jelentéseit, s ezek hatására összehívott hadi- és minisztertanács határozott a komáromi összpontosítás feladásáról és a szegedi koncentrációról; a határozatot közli KLÖM XV. 621. o.

Vessen Ön Komáromba 12 000 embert, a többit mind vonja Ön gyorsan a jobbpartra — és Ön több mint 30 000 embert állíthat szembe az ellenséggel; és azt ezzel visszavetheti. — Ha Ön nem koncentrálja rögtön az erőket — akkor a haza elveszett.

A kormány nem távozzon és nem is fog másképpen eltávozni Pestről, csak a hadsereggel együtt — meghalni igen, ha kell — de a Nagyváradra menekülés — ami csak odavonná az oroszokat és az osztrákokat — nem megoldás.

Nekem ahhoz kell ragaszkodnom, amiben Görgeivel megállapodtunk, hogy ne a Tisza mögött, hanem a Duna mögött operáljunk. — Ezért hát rakja meg Komáromot, és a többi erőket mind dobja a jobbpartra — ne hagyja a 3. hadtestet Szőnyénél vesztelni, ha Ácsnál csatáznak. — Csak mindent összeszedni, Ezredes úr — és előre.

Nincs más választásunk.

Kossuth L. kormányzó.

Túl sok időt vesztettünk. Hagytuk, hogy az ellenség megerősödjön. — Most csak az menthet meg, ha a balpartot feladjuk (Komáromot kivéve) és a jobbon — egyesült erővel — ütközünk — adja Isten, késő ne legyen.

Éppen most értesülök Arad várának már megkötött kapitulációjáról, az erődöt holnapután csapataink megszállják.

Mint fent.

32.

Pest, 1849. július 7.

Kossuth Lajos kormányzóelnök levele Klapka György tábornokhoz

Július 7-ke van, s még nem kaptunk Öntől tudósítást a tegnapelőtti rendeletek mikénti végrehajtása s a tegnapi nap történései iránt.¹⁰⁹

Még Bayer ezredes sincs itt. — Pedig már tegnap itt kellett volna lennie.

Zákó alezredes¹¹⁰ orvosi bizonyítványt küldött be, hogy beteg, azért nem tehet eget lejövetelét elrendelő parancsomnak.

Most az hallom, hogy az orvosi bizonyítvány olyan, minők gyakran szoktak lenni. Szemtelen koholmány. — Kérem ezt vizsgáltatni,¹¹¹ s ha a csalás való, az orvost a hadseregtől elkergetni. Zákó alezredest pedig haladék nélkül a kormányhoz leparancsolni.¹¹²

Eredeti sk. tisztázat. OHB-iktatószáma 1849:9124. OL Klapka-ir. 1. cs. 3. tét. d. sz.

109 A minisztertanács július 5-én elfogadta Görgei lemondását a hadügyminiszterségről, s meghagyta a tábornokot a Komárom mellől levezetendő hadsereg főparancsnokának. Elrendelte a hadsereg július 7-i elindulását a Tisza—Maros szögébe, ugyanakkor tanácsosnak mondta, hogy július 6-án nagy erővel felderítést hajtsanak végre, amelyet siker esetén ütközet is követhet. A határozatot közli KLÖM XV. 660—661. o. és F. Kiss *Erzsébet: Az 1848—1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, Bp., 1989. 82—83. o.

110 Zákó István (1810—1860), ügyvéd, képviselő, honvéd alezredes. — Bayer ezredest a minisztertanács határozata szerint azért rendelték a fővárosba, hogy az ideiglenesen a hadügyminiszteri teendőket is ellátni kénytelen Kossuth mellett vezérkari tisztként szolgáljon; valójában azért, hogy — mint a délvidéki koncentrációs haditerv legfőbb ellenzőjét — eltávolítsák Görgei környezetéből. Zákó lerendeléséről a minisztertanácsi határozatban nincs szó. Kossuth valószínűleg szóban vagy egy azóta elveszett rendeletében intézkedett erről. Az intézkedés oka az lehetett, hogy Zákó, mint országgyűlési képviselő, fontos részleteket tudhatott Görgei július 1-jei leváltásáról és Mészáros Lázár fővezéri kinevezéséről. Erre utal Ludvígh János július 2-1 jelentése is: „En attól tartok, hogy Zákó, ki szintén ide megérkezett, Mészáros kinevezését tudja s kibeszéli, ez a katonaságban nem jó vért okozza”. OL OHB 1849:3927., közli Steier Lajos: i. m. I. k., 159. o.

111 Kinyomoztatni.

112 Klapka választát l. OL OHB 1849:9261., a fogalmazvány alapján közli Klapka: Emlékeimből, 562—563. o.

Cegléd, 1849. július 9.

a) *Kossuth Lajos kormányzóelnök Batthyány Kázmér külügyminiszter ellenjegyzése mellett aradi várparancsnokká és ezredessé nevezi ki Perczel Miklós alezredest*¹¹³

Tudósíttatik Alezredes úr, hogy ezennel aradi várparancsnokká, s mai naptól számitandó ranggal és illetménnyel ezredessé kineveztetik.

b) *Perczel Miklós alezredes várparancsnoki és ezredesi kinevezése*

Kinevezés,

melynél fogva Perczel Miklós alezredes aradi várparancsnokká, s mai naptól számitandó ranggal és illetménnyel ezredessé ezennel általam kineveztetik.

Eredeti tisztázatok. OHB-iktatószámuk: 1849:8985. és 8988. OSZK Kézirattár. Fond 89. Perczel Mór hagyatéka. 7. tétel.

Hódmezővásárhely, 1849. július 11.

*Kossuth Lajos kormányzóelnök utasítása Cserey Ignác ezredesnek*¹¹⁴

Szent-Iványi Károly¹¹⁵ rémulten elveszti a fejét, s végveszély felett lamentál, s mindnyájonkat elveszettnek kiáltja, és több sokezer karokat kér azért, mert hírt vett, hogy az oláhok Enyednél és Bánffyhunyadon felül Zilahig az utakat el akarják vágni.

Jó lesz mindenestre szemmel lenni B[ánffy]hunyad felé, s Nagyváradot nem hagyni egészen Besatzung¹¹⁶ nélkül, de azért Perczel tábornoknak a Püspökinél öszvegyűlt sereg iránti diszpozícióját nem kell zavarni, mert aki mindent fedezni akar, semmit se fedez.

A népfelkelés nem fog soká együtt maradni, sem messze vidékre menni. — Igyekezzék Ezredes úr reabírni egy részét, hogy hat heti szolgálatra a státus zsoldjába álljanak, részint a bánffyhunyadi passzus, részint a Tisza őrzésére fordítandók. Tudósítson Szegedre a dolgok állásáról.¹¹⁷

Másolat. OL H 106. Hodossy Miklós kormánybiztos iratai. 7. doboz.

Arad, 1849. július 18.

*Kossuth Lajos kormányelnök utasítása Tomcsányi József Arad megyei főispánnak*¹¹⁸

Felhívom ezennel főispán urat, miszerint g. Gyulay osztrák hadügyminiszter¹¹⁹ és Algyai József császári alezredesnek,¹²⁰ kik hazájuk irányábani vétkes tetteik által a

¹¹³ *Perczel Miklós* (1812—1904), Perczel Mór tábornok öccse, képviselő, honvéd ezredes, aradi várparancsnok. Július 27-én az aradi vár főfelügyelői tisztét betöltő Damjanich tábornok hatastáskori összeütközés miatt lefogatta. Emigrál.

¹¹⁴ *Cserey Ignác* (1803—1897), honvéd ezredes, a nagyváradi hadmegye parancsnoka, várfogságot szenved.

¹¹⁵ *Szent-Iványi Károly* (1802—1877), Gömör vármegye főispánja, 1849 májusától erdélyi teljhatalmú országos biztos. — Hivatkozott jelentését nem ismerjük.

¹¹⁶ Helyőrség.

¹¹⁷ A levél mellett található Cserey július 12-én Nagyváradon kelt átirata Hodossy Miklós kormánybiztoshoz: „Tisztelettel ide mellékelem másolatban az ország kormányzójának július 11-ről hozzám intézett rendeletét, azon kérelemmel, hogy méltóztasson engemet értesíteni, hogy minekutána rendezett katonai erő N[agy]váradon és tájékán nincs, hatalmánál fogva a népfelkelés által mennyire lehet biztosítani a bánffyhunyadi vonalt, és mennyit lehet Debrecen tájékára küldeni?”

¹¹⁸ *Tomcsányi József* (1807—1878), Arad vármegye főispánja, kinevezett erdélyi teljhatalmú országos biztos.

¹¹⁹ *Gyulay Ferenc*, gróf (1798—1868), cs. kir. altábornagy, hadügyminiszter.

¹²⁰ *Algyai József*, a cs. kir. 7. vérteszred ezredese.

honárulás bélyegét sűték magukra, Arad megyében fekvő minden ingó s ingatlan javaikat azonnal lefoglalja, összeírassa, s a pénzügyminisztériumnak ez eljárás eredményéről jelentést tegyen.

Eredeti tisztázat. OHB-iktatószáma: 1849:9604. OSZK Kézirattár. Levelestár.

36.

Mezőhegyes, 1849. augusztus 1.

Kossuth Lajos kormányzóelnök megjegyzései egy jelentésen

Alólírt szarvasi futárok az ellenség mozdulatai megtudhatása tekintetéből Szentestre ki lévén küldetve, ott augusztus hó 1-ső napjának reggeli óráiban a bíróságtól következőket hallák:

Július 31-én Perczel megtámadta Kisteleken az osztrákokat, s azokat pozíciójukból kiverte, Kisteleket megtartotta. Néhány ágyún kívül nevezetes mennyiségű lőszeret birtokunkba jöttek. Erre a Csongrádon lévő osztrákok a városból kivonultak Kistelek felé vevén útjokat. Olvastunk Aulich hadügyminiszter úrnak¹²¹ azon rendeletét, melyben a csongrádiakkal tudatja, miszerint Lenkey ezredes¹²² 12 000 emberrel aug. 1-én este Szentestre érkezend, onnan Csongrádnak segítséget viendő. Az előőrsök állítása szerint a fennebbi csata óta az ellenség nem mutatkozik. A Tisza túlsó részén, Török-szentmiklósról érkezett levél szerint Korponay őrnagy¹²³ július 29-én Debrecenben volt.

Költ Szarvason, augusztus 1-én 849. Korpos Gyalai Béni szarvasi futár.

Korpos Gyalai Béni és Hungerleider Szarvas városi hatósága által hírnöki minőségben tegnap estve Szentestre ki valának küldve, onnan ma délutáni 4 óraker érkezvén, fentebbi jelentésüket itt szerkeszték, mely is ezennel Tomcsányi József Arad megyei főispány úrral kellő tudás végett másolatban közöltetik.

Kelt Szarvason, aug. 1-én 849.

Doleschall János polgármester által.

Ez mind nem igaz. Kisteleknél nem csatázott senki, hanem Csongrádot leégették a németek. Csongrád és Szentes közt átlódoztek a németek túlnanról. Lenkey innenről. — Lenkey megtartá a partot, a németek visszavonultak. — Lenkey fővezéri diszpozíció szerint Vásárhelyre ment.¹²⁴

Sk. ceruzás feljegyzés az eredeti tisztázaton. OL H. 2. OHB-iratok. 66. doboz. d. sz.

121 *Aulich Lajos* (1793—1849), cs. kir. alezredes, honvéd tábornok, a Szemere-kormány második hadügyminisztere, az aradi vértanúk egyike.

122 *Lenkey Károly* (1802—1874), Lenkey János bátyja, nyugalmazott cs. kir. százados, honvéd ezredes, ekkor a X. hadtest hadosztályparancsnoka. Várfogságot szenved.

123 *Korponay János* (1819—1881), cs. kir. főhadnagy, honvéd ezredes, ekkor Békés, Bihar, Csanád, Szolnok megyék és a Jászkun-kerület népfelkelési parancsnoka. Várfogságot szenved.

124 Kossuthnak ezen a napon hasonló szellemben írott leveleit l. *KLÖM XV.* 814—815. o. A két szarvasi futár kiküldésére l. még *Oláh György*: i. m. II. k., 368—369. o.